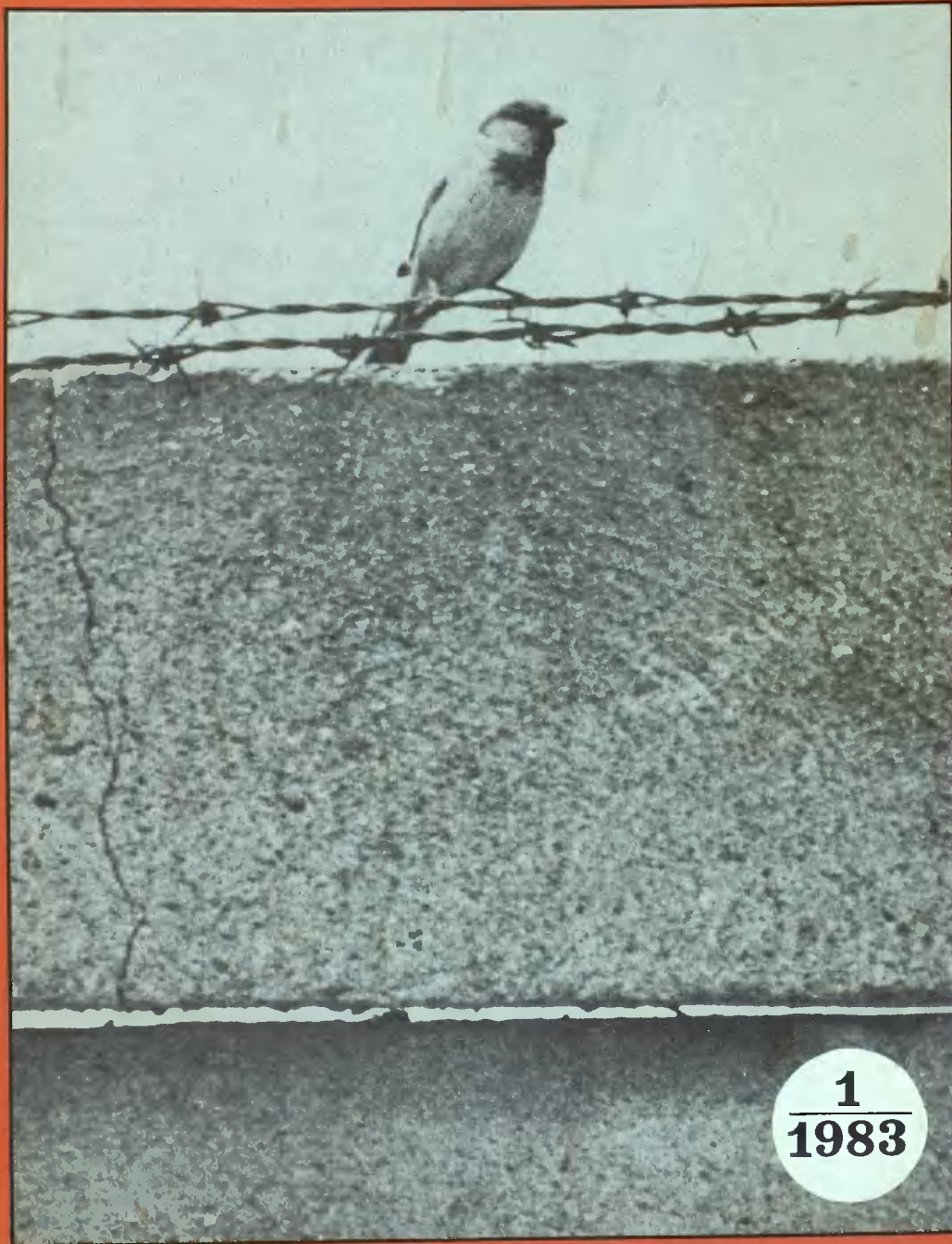

ROJA NÛ

kovara hunermendi çandi û edebi

1
1983

NAVEROK

Rûpel

Destpêk.....	3
J1 Xwendevanan.....	4
Pîrsa Kurdan D1 Nav Edebiyata Tirkan da....	5
Hevdiîna Du Mamostan.....	9
Himdarê Elfabeya Kurdi, CELADET BEDÎRXAN...	11
Xortên Tirk Ber Dadîgeha Dirokê.....	12
Biranina KARL MARKS.....	14
Nigara Jina Kurd Nava Efrandinên Wênêkêşên Ermeniyanda.....	16
Kılam û Stranên Me.....	18
Kurdzan û Zımanzanê Jêhati Prof.Çerkez Bakaev.....	20
Ç1 D1 Vi Dengi da Heye.....	23
Ferhenga Kurdi-Rusi.....	25
Ser Bûyina Nazım Hikmet ra 80 Sal Derbaz Bûn.....	27
Zanîngeha Kurdi l1 Parisê Vebû.....	28
Rojnema KURDISTAN.....	29
Firmando Wê Rabe Ser Piyan.....	31
Xelatên Aşitîyê.....	32
Diwaneke NÛ - HÊVÎ.....	33
Du Filmên l1 Ser Kurdan.....	34

AGAHDARÎ

SAL : 5
HEJMAR : 44

Navnişana Roja Nû û Komela me ya nû :
Karlbergsv. 32 B ,nb.
113 27 Stocholm

Xwedi : Komela Karkerên Kurdistan
L1 Swêd

Berpirsiyar : Rohat

Navnişan : Karlbergsv. 32B. nb
113 27 Stockholm

Telefon : 08-328251

Hesap No : PG. 458980-0

Utgivare : Svensk- Kurdiska
Arbetar Föreningen

Ansvarig Utgivare : Rohat

Adress : Karlbergsv. 32B. nb
113 27 Stockholm

PG. : 458980-0

ROJA NÛ

DESTPÊK

Paşi demeke dîrêj, iro ROJA NÛ wek kovareke hunermendi, çandi û edebi dîghêje destê xwendevanên xwe. Hemû rûpelên kovarê, vîr şunda wê bî kurdi çap bibe. Kovara Roja NÛ, jî bo pêştabîrîna hunermendi, çand û edebiyata kurdi wê bî xwendevanên xwe va tevayî kar bike. Ev yeka pîrensîpeki bîngehîne. Çanda gelê Kurd bî çaveki demokratîk, pêşeverû û bî naverokeke netewî (millî) va, wê dî kovarê da bîweşe. Roja NÛ, jî alîkî da wê dij zordestiyên lî ser çanda kurdi raweste û jî aliyê din da, jî bo pêştabîrîna çand, hunermendi û edebiyata kurdi, çî jî destê wê bê, wê bine cih. Ev men zîla me daye pêşîya xwe, em bawer dîkî ku, bî piştewaniya xwendevan va dîkare bîghêje serfiraziyê. Bo vê yekê derî û rûpelên kovarê, hemû xwendevanan ra vekirîye, ev kovara, kovara wane û pêvîste wê biparêzî, bîdî naskîrî, bîfroşî û bî dîl bîbî nûçegîhanê (muhabîr) wê. Ev dan û standînen navbera kovarê û xwendevanan da, wê tehr û naveroka kovarê hêjatîr bike. Ev yekayê, em bawer dîkî ku, dî zûtîrekê, dî warê çanda kurdi da wê valahîkê jîjî bike.

Îro lî Kurdîstanê û lî derwayî welat nêzkaya 20 mîlyon Kurd dijîn. Gelê Kurd bî salan, dî nav nezanî, belengazî û tariyê da maye. Hêzên kolonyalist hertîm gelê me piçûk dîtiye, rûmeta gel nîmz kîriye, xwestîye vî gelî bike xulam û bo vê yekê bî çavekîdîlêş va gelê nihêriye. Hêzên kolonyalist disa hertîm navê gelê me, welatê me, hebûn wî, zîman, çand û folklorî gel qedexe kîriye û xwestîye bîhelîne, jî ortê rake. Lê, dijîmî zû-zû negîştîye armanca xwe, carîna dî nivê rê da maye. Jî ber ku jîyî bî xwe dîkele, dîherîke, dîguhîre, carîna mercên der-hundur dîghîjîne hev bî yerên nû nişkêva peyda dîbî û planên dijîmî dîkevîne avê. Îro hî kes he ne dîbêjî heta welatê me azad û rîzgar nebe, dî nav vê rewşa kolonyalist da mîrov nîkare çanda xwe pêşta bibe, bo vê jî ev kesana karên lî ser çand da netewî piçûk dîbînin û bî destgîrêdayî benda rojên azadîyê dîsekinî. Ev baweriyên nihîlist, tûj û xelet, tenê kêrî dijîmî tîn. Îro lî dînyayê karên informasyon û kontakten gîhiştîye dereceke mezî. Dî demeke vî tehîrî da, jîyî bî xwe van baweriyên çewt, pûç dîke. Bî kurtî, em dîkarî bîjî dî tekoşîna rîzgarîya netewî da karên hunermendi, çandi û edebî roleke me zî dilîzî.

Redaksiyona Roja Nu wê van hemû hewcedaryan bîde ber çavên xwe û wê kovareke baştîr bîghîne destê xwendevanan.

Bî Sîlavên Germin

Redaksiyona Roja NÛ

J1 XWENDE VANAN

rîna zarokên Kurd û bona fêrkirîne, jîn hêzên xwe tînin ser hev, wek ma mosteyan dixe bitin.

Em jinên Kurdistanê, pêwîste bangî hev bîkî û xwe bîghînin hev.

Çima baxên me talan bûne, jî bo çî zarokên me birçîne, çîye ev nali na zarokan, kal-pîran, guh bîdî dengê wan. Jî bo çî, em bê mal, rût tazi mane.

Keçên Kurdistanê rakî ala azadiyê û aşitîyê. Jî dijminên çav bî sor û jî gurên dev bî xwîn netîrsîn, bî zanetî-serwestî rêça xwe ronahî bîkî, zarokên xwe bî gîyanê (ruh) welatparezîyê mezin bîkî û gîyanê internasyonali, têxî nav canê wan. Wan bî hezkîrîneke bîrati va bîghînin.

Nalîna Kurdistanê hertîm tê guhê me

Em keçên Kurdistanê, pêwîste tu west berpîrsîyariya xwe bir nekî û gu bîdî dengê gelê Kurd.

Gulîstana Kurdistanê çavê xwe bî xaliya agirê dijmin va kîdaye, her derê ciwan û geş dibe. Ev şevîtan-dî û qîrkîrîna şîtlên teze, ev hovî tiya dijmin, dî nav bîstanên rû bî ken da, zevîyê me bî hêzdîke. Dar û kullîkên me namîrî, heya dengê gîyanê mîrxasên derkeve. Em jî metodên rassî û faşîst natîrsîn. Eger îro heval-hogîrên me gîyanê xwe diyar bîkî, pîştî çendekî mîrxasên dî wê serê xwe rakî û wê bî xurtî hêzên xwe bînin ser hev.

Ez zanîm heta şer lî cihanê hebe doza aşitîyê nîkare serkeve.

Kurdîstan namîre, bawerîya me bî serketîna mîlletên bîndest tê. Rewşa me dîguhîre, pêştadîçe, bî destê xebata mîr û jînan bî hevra.

Jînên me, jînê Kurd destê xwe ne dane hev. Ev yeka zîrareke mezin dîgî hine doza gelê Kurdan. Lê, ew gav bî gav xwe davêjîne nav agirê şoreşê. Jî ber vê yekê em dîkarî bîjî ku keçên Kurd pîştîgîrtîya mîran dîkî.

Xuşka Kurd ! liber her çar perçên Kurdistanê destê xwe bîdî bîrîyê xwe û pêşîya lî dijmin bîgîrî, guh nedî mîrovên nezan, guh nedî paşverûyan, axan, began û ramanên burjuvazîyê. Pîr jînên Kurd, dî roja îroyî da enîya xwe dane ber top tîvingên dijmin, dî nav çîyan da alîkariya pêşmergeyan dîkî.

Lî herçar beşên Kurdistanê da jî, tu wekhevîk tuneye. Jî ber vê yekê keçên Kurd pêwîstî hîşyar bîbî û dilê wan bî agirê azadîyê va bîşewite.

Îro keça Kurd bî hîşki lî ser pîrsa netewî dîsekîne û lî dijî sîtemkariya dijminê xwînxar kar dîke, jî bo pêşketî, tevgera azadîxwazên Kurdistanê lî hemû cihanê şer dîke. Jî alîyê dî, bona perwerdekî

Viyan
J1 EFRÎNE

J1 berpîrsîyarên ROJA NÛ'ra

Berî her tîştî gelek sîlavên şoreşgerî û nîştîmanî ez pêşkêşî we hevalan dîkîm. Zor spas jî bo karê we. Ez jî wera hertîm pêşketî û serfirazîyê dîxwazîm.

Bîrayên hêja, ez bî xwe kurdekî, jî Kurdistanî Suriyême, ez lî Romanyayê dîxwînim. Ez, jî bo fêrkîrîna zîmanê kurdi hîj kesan ra, kovereke bî navê "Duwaroj" her meh derdîxîm, ew bî zîmanê kurdi çap dibe. Çawa tê zanî hîj xwendîvanên me hene, bî xwendî û nîvisandîna kurdi da, şûnda mane jî ber vê yekê, mîj ev kara pêwîstî dî.

Jî alîyê dî, ez carna helbestan jî dînîvîsîm, hîndîk maye pîrtûkekê çap bîkîm.

Dumahîkê 'da, ez careke dî, we spas dîkîm

Hoşiyar

ROMANYA

"PIRSA KURDAN"

Dı Nav Edebiyata Tırkan da

ROHAT

Gelên Kurd û Tirk lı rohilata nê zik da, bı salan cinarti hevra kırîne, nasiya xwe dane hev û dı navbera van herdu gelên rohilatê da bı hezaran kontak-peywendiyên cure - cure pêk hatinê. Ne tenê gelên Kurd û Tirk, em dıkarın bêjin hemû gelên ci hanê dıkarın dı nav xweşiyê da bımının, hevra bijn û dı nav xwe da dos tanetike germin bajon. Lê, kevneperest, paşverû û burjuvazi vê yekê tucar naxwaze. Ew dıxwazın hertım gelan beri hev dın û wan bı destê hev bıdın qırkırın. Vê yekê zırareke mezin gihandiye dostanetiya dı navbera gelan. Carına hın kesên nezan, belen gaz û şirhelal ji dı bın idolojiyê burjuvaziyê da mane. Şovenizm, nijad peresti û dilêşi dı navbera wan da ji tuj bûye, carına ji ew bûne berdevk-xulamên burjuvaziya xwe.

Lı Tirkiyê, dı navbera ronakbir, zane, pıspor û niviskarên Tırkan da, vê idolojiyê lı ser wan tesireke mezin hiştiye. Wan carına bı çavên burjuvaziyê va problem, bûyer û lı jiyinê nihêrine. Paşi avakırına komara Tirkiyê, dı sala 1923'an da idolojiya Kemalist demeke dirêj, bûye idolojiya burjuvaziyê û xurt maye.

Şkandına tesira vê idolojiya kevneperest lı Tirkiyê hêsa nebûye û heta sala 1960' an ajotiye. Paşi van salan lı Tirkiyê rûmeta idolojiya Kemal Atatürk perçeki nızm bû û bir-baweriyên şoresgeri bejn dan. Lê, tesira kemalizmê, idolojiya burjuvaziya piçûk û bir-baweriyên şovenist dı nav şorişvanên Tirk da ajot, hat gihişte van rojên iroyin û jı bın va ortê ranebûn.

Dı nav vê rewşê da, pırsa tekoşına azadiya Kurdistanê, rewşa Kurd û problemên vi geli ji baş ji hev ne hatın deraranin (analiz nebûn). Zor

destiyên lı ser gelê Kurd bı politik nehatın ditın û dı nav rewşa Tirkiyê da vê yekê lı ser edebiyata Tırkan ji tesirek hişt.

Dı nav edebiyata Tırkan da, çawa em lê dınhêrın rewşa Kurdistanê, pır sên Kurdan, jiyina lı vi welati û lı ser mirovên Kurdistanê pır kêm tişt hatine nivisandinê, hıne tişt xelet hatine nişandinê, an ji çend niviskarên Tirk hıne pırsên berbiçav vaji û sero-bıno kırıne. Çend niviskarên Tirk ji, pırsa Kurdan sergırti (veşartı) dı nav efrandinên xwe da nıtırandinê. Ev ji, tırsa niviskarên Tirk nişani me dıde.

Jı aliyê dın da, em dınhêrın paşi sala 1970' an lı Tirkiyê hındık tişt hene, xweş hatine nivisandin, rasti pırın û direk, raste-rast lı ser rewşa Kurdan hatine nivisandin. Hıne niviskar ji hene ber ra derbaz bûne û nexwestine zêde problemê vekolinın û navê Kurdan bıdın. Bı kurti, em dıkarın bêjin edebiyata Tırkan, lı ser rewşa Kurdistanê, dı navbera du avan da maye, zêde rê hılmedaye. Ev ji, jı bo têgihiştına edebiyateke realist kêmasike û iro ji ev kêmasi lı ber edebiyata Tırki sekniye. Edebiyateke realist û niviskareki demokrat pêviste kırasê lı rûye rastiye bıqşıne, xwe bighine kûraya problemê.

Dı edebiyata Tırkan da, efrandinên lı ser tevger, berxwedan û serhıldanên Kurdan (dı dema Atatürk da) hatine nivisandin, bı xeletiyên mezin va tıjine. Bı çaveki baş û rast va bingehên wê demê bı bawerike şoreşvani va nehatine vekolandın. Greğır û siyasetvanên burjuvaziya mezin çı gotına, carına wan ev yekana ducar kırıne. Dı vê babetê da bı taybeti romanên 'CEMO û MEMO' lı Tirkiyê

nav û dengîn (1). Niviskarê van romanen Kemal Bilbaşar çawa tê zanîn, beri çend rojan çû ser heqiya xwe.

Bî rasti bûyerên van herdu romanen xurt bî hevra girêdayine û paşi serhildana Şêyx Seyit (1925) lî Kurdistanê rewşa Kurdistanê didin ber çavan.

Dî romana pêşin-Cemo'da niviskar bî çaveki nebaş va bûyeran dînhêre, zordestiyên lî ser gelê Kurd qet nabine, jî aliyê dîn berxwedana gelê Kurd puç û kareki şaş dibine. Jî ber vê yekê, niviskar dî 'Cemo'da lî ser Kurdên bêbext-xayin (Şeyx Mahmut) dî sekine. Nokerti û xayintiya wi bî çavên niviskar tîşteki pozitive û serbazên Tirkên jî dî romanê da, rûmeta wan jî aliyê niviskar da hatiye bilindkirin. Mesela, dî beşeke 'Cemo'da jî van serbazan yek vi tehrî deng dî ke: "-Ez kırım dijminê Zazayan, ez jî vîra dîrxistim, hûn vê yekê bîzan bin. Hukmetê rewşa xwe guhîrandiye, bî Zazan va kêfxweş dibe û lî rûye wan dikene. Eva rêke pîr xelete. Serê me belakê wê vebe, hunê bîbinin. Bê şik ev belayê jî aliyê Zazan da wê bê. Lî bal ma metelokek heye: Alu çawa nexa baxçê xwe û yoruka jî nexa mala xwa. Lî vir jî, pêviste mirov bêje; tuta nexa baxçê xwe, Kurdan jî nexa mala xwe. Em zarbûn, me nîzanbû, berda, nîha jî em cezayê xwe dibînin. (Rûpel 61 -Cemo). Dî vê çarçevê da, nivîsandina vê romanê, gaveke paşe, jî bo edebiyata Tirkên. Lê, qencî ke vê romanê jî heye, ew jî, niviskar bî jêhati folklorê Kurdan, navê wan, jiyîna wan, bî zîmanekî pîr xweş va nivîsandîya. Bedewiya zîmanê Tirkî, bî rasti 'Memo û Cemo' da xwe pîr baş diyar dîke.

Bî jihevderanina bûyerên 'Cemo' va Kemal Bilbaşar diçe dîghêje, niviskarê romana 'DERSİM -1938'e Barbaros Baykara. Çawa tê zanîn, Barbaros Baykara serhildana Dersimê da kuştina bî sed hezaran gundiyan belangaz nade ber çavê xwe, tenê xêra çend burjuvazîyan diparêze.

Dî rojnama bî navê ASYA'da Demirtaş Ceyhun, paşi serhildana Şêyx Seyid tablokê lî ber çavên me radixe (2). Mêrxasê romanê Abuzer lawekî Kurde û bavê wi dî şerda tê kuştinê.

ew bî xwe sêwi (êtim) dimine. Paşi saline dirêj Abuzer mezin dibe û demekê hêzên hukmetê ten malên wan hîl weşînin, jî ber ku ev mal bê destûr hatine avakirin. Abuzer bî kesên dorberê xwe va lî dijî polêsan şer dîkîn, radiwestin. Bî kurtî bî çaveki soreşvani va rûmeta mêrxasê romanê Abuzerê Kurd pîr bîlînde.

Dî nav edebiyata Tirkên da, mirov dikare bêje niviskar Ömer Polat rêçeke nû vekir û dî romanên xwe da raste-rast lî ser rewşa Kurdan sekîni. Jî aliyê zîmin, edebiyat â jî aliyê jihevderanina bûyeran da Ömer Polat bî jêhati kar kirîye. Jî ber vê yekê romanên wi, hêjayî çend xela tînen hunermendiyê bûne (3). Bî taybetî romana 'SARAGÖL' da, dostanetiya navbera gelên Kurd û Ermenî bî zarekî xweş va, Ömer Polat raxîstîye ber çavan. Disa listîka wiye bî navê Miho-yê Aladaxê jî lî Tirkîyê navekî hêjastend. Niviskar nîha jî lî ser berxwedana Çiyayê Gîridaxê romanekê dînivîse. 'Mahmud û Xezal', 'Saragöl' û romana 'Dilan'ê da mirovên Kurdistanê bî rasti bî rûmetin, mêrxasî û şîrhelalîn.

Dî romana Yılmaz Güney'da, lawê Kurd Xelil jî bajarê Siverekê, bî diya xwe va bar dîke, diçe bajarê Edenê. Paşi xulamî, olamî û berdestîke dirêj, ew hîne tîştan fem dîke û hîşyar dibe. Belangazî, zelalî û xîzaniya Xelil dî romanê da pîrseke se rekeye (4).

Wek romana Yılmaz Güney 'BOYNU BÜKÜK ÖLDÜLER' (Dî nav belengaziyê da mîrîn) vê carê jî Yusuf Ziya Baha dînlî dî romana xweye 'GEMİLERİ YAKMAK', da lî ser mêrxasê taxa Kurdan MEMO dîsekîne (5). Memo lawekî Kurde dî nav bîlîndbûna karên politîk da cih dîgre, lî bajarê Entepê dijî kev neperastan şer dîke û dî dawiyê da jî aliyê noker û xulamokekî kev neperast tî kuştinê. Dî despêka romanê da niviskar camêriya Kurdan dî nav çar xetan da, xweş diyar dîke:

De bêjin dayika mîn,

bîra çîrê vênexe

Bîra doxîna şala xwe berde,

lênexe

Bîra dernekeve,

l1 serê rê-dîrban

ji bo kurê xwe.

De, lêxîn lavê kurdan roj roja
xiret û namûsêye.

Yaşar Kemal raste-rast navê Kurdan, rewşa wan, hine pirsên politik bi fireti, di efrandinên xwe da, mirov nikare bêje nitirandiye. Hemû tiştên bi Kurdan va girêdayi sergirtî (veşarti) mane di nav efrandinên wi da. Lê, car-carîna ji navê Kurdan direkt daye, ew dane nas kirin û mirov têdîghê weki ew Kurdin. Yaşar Kemal, ji aliyê dîn xwe nedaye l1 ber hine pirsên politik-diroki l1 Kurdîstanê û ew venekolandîne, serê xwe pê ra ne eşandiye.

Yaşar Kemal bi xwe Kurde û Kurdistanê ji baş nas dike. L1 Kurdîstanê ser rêwitiyên xwe ji wek tê zanîn, pirtûkeke gerê û roportajan nivisiye (6). Qelema Yaşar Kemal bi rasti xurt û tûje. Ew ne tenê l1 Tirkîyê, l1 hemû cihanê iro baş hatiye nas kirin.

Nivîskar di despêkêda, çirokeke pîr kevnare, bi zareki folklorik, mitolojik û xweş va nivisi, ev çiroka di dema Mahmut Xan da, hevhezkirîna du dilketiyên Ahmet û Gulbaharê tîne ber çavên me. Ev çiroka bi navê 'Efsana Çiyayê Giridaxê' (7), çawa tûrko logên Sovyet diyar dikin, bi xwe ev çirok l1 Kurdîstanê derbaz bûye (8).

Di nav serpêhati (hîkyat) û romanên Yaşar Kemal da em dibînin, carîna pîr tiştên hindîk û rindîk hatî ne nivisandin, mesele, di serpêhatîke xweye dirêj da (9), şin-giriyê jinên Kurd me ra diyar dike: "... Kurdan hemûyan bi dengê û deveki dest bi şin-girîke dirêj kirin û pîr dirêj, dema wana dest bi girî kirin, kaş, kenda û zinarên wê hêlê hejiyan û carîke dîn hatin şuna xwe. Şin-giriyê Kurdan, bi tîrs wek dengê mîrîne, wek dengê hêvîki, an ji wek qirina wundakîrîne, l1 serê zozanan digeriya. Mîrovên ku dema ev şin-girî bihistin, carke dîn nîkarîbûn ev deng ji guhên wan kêmbîn. Her tişt bêdeng ma, xelas bû, xên ji vê qirîn-qîjîna, mîrova bawer ne dikir, get tiştêk ne ma". Çawa xweş diyar dibe, Yaşar Kemal xeysef, kevnêşopî

û edetên Kurdan baş nas dike.

Disa ew di keriki romana "Erd Heşin, Ezman Sîfar" (10) l1 ser jîrbûn, jêhatibûn û dengê sazbandê Kurd Evdalê Zeynikê dîsekîne, wi ji mera bi zareki xweş va dide naskirin: "Ca mîreki ji lê ra dîbêjin Evdalê Zeynikê. Bi herdu çavan va nabîne û ew bengine. Ew ji çiya, zînar, kur û çî vîkanra stranan dîbêje. Ew ji dengbêjên dîn neçûye. Ew ji sibê heta êvarê, ji êvarê heta sibê distirê, nasekîne. Çawa avek dîkîşe, nasekîne, westan çûye nîzane, gîli-gotinên Evdalê Zeynikê ji nayên birin. Di rê da, newal, darîstan, l1 ser zînarên, l1 her cih, nasekîne, dîbêje. Dema mirov l1 dor wi tunebîn, ji avê ra, kulîlkan ra, muri, boxok, l1 dînyayê çî mexluqet hebe û çî bê ber wi, l1 ser wan dîbêje ew...". Yaşar Kemal dema l1 ser Evdalê Zeynikê deng dike, wi bi dengbêjê Kurd nav dike.

Di nav hîn nivîskarên romanên da em dibînin ku, ew ji, di efrandinên xwe da cîheki fireh dana pîrsa Kurdan. Di nav van da karên Seyit Alp barbiçavî (11). Wi taybeti di romana dawîn ya bi navê 'DÎNO û CEREN' da bi tehreki tenîk xweşik û jehati, hîn xeyset û folklorî Kurdî, di romana xwe da nitirandiye. Di romana 'WÊ LAT' da ji, wi, serpêhatiye Kurdên ku, ji welatê xwe bi darê zarê va hatîne dîrxistin, di efrandinên xwe da nitirandiye.

L1 Tirkîyê bi taybeti gelek nivîskarên bi Kurdan va girêdayi pîr serpêhatiyên delal û qenc nivisandin. Di nav van serpêhatiyên (hîkyat çirok) da, debara Kurdan, rewşa civakî-diroki l1 Kurdîstanê, hîn bûyerên Kurd, hîn xeysedên jîyînê di nav Kurdan da û bilîndbûna şerê politik çawa l1 seranserî Kurdîstanê girt, wek van pîrsan gelek pîrsên dîn ji bûn naveroka van efrandinan.

Di vi wari da Bekir Yıldız gavîne pîr serfîraz û pêşketî avit. Wi ji hev xweştir pîr serpêhatiyên nûjen (modern) l1 ser rewşa Kurdan nivîsî û bû nivîskareki navdar, bijarte. Wi bi her aliyên va, Kurdîstana îroyîn, jîyîna mîrovên Kurd peywendiyên wan bi hevra, bi teybeti va û da

xwazên mîrovên me ani lî ser zar-zî-man. (12)

Bekir Yıldız bî taybetî lî ser hêla bajarê Urfayê, Entepê û Merdî-nê nivîsi, bî xwe jî lî Urfayê hate dinyayê. Jî ber hêjaya serpêhatiyên xwe, gelek jî xelatên edebiyat û hunermendiyê girt, wek xelata bî navê Saîd Faik... Dî pirtuka xwe ya bî na vê 'REŞO AXA' da, ew bî rasti peyweñ di, kontak û jiyîna sosyal lî Kurdîstanê tîne lî ber çavên me radixe. Dî despêka vê pirtuka xweşîk da dî-nivîse: " Mîrovên rohlîlatê-Kurdîstan jî bo dîlketiyên xwe, bo daxwazên xwe dîmrîn û jî bo bîjin, lî dinyayê bîminîn, dîkujîn ". Ev gîliyên kurt û menekûr, bî rasti filozofîya jiyîna Kurdan pîr xweş diyari me dîke.

Dî warê serpêhatîyan da Osman Şahin lî ser hêla çemê fîratê (13) , Dursun Akçam lî ser hêla Qersê (14) û Ahmet Say jî lî ser hêla Bîngolê (15), serpêhatiyên cure-cure nivîsin. Dîsa Esmâ Ocak lî ser rewşa jî-nên Kurdîstanê serpêhatiyên hêja nivîsin (16).

Pîr salan edebiyata lî ser Kurdan, dî edebiyata Tırkan da bî navê "Edebiyata Rohlîlatê" û "Edebiyata Gundan" cih girt. Hemû pîrs û babetên dî nav vê edebiyatê da cih girtin jî, bî navê "Pîrsên Rohlîlatê" hatin naskirin. Bî tîrsana gelek nivîs-karan nexwestine bî vê pîrsê va (pîr sa Kurdîstan) serê xwe têxin belayê, jî ber vê yekê jî, bî tehreki sergirtî (veşartî) va xwestine ser Kurdan bîsekînin, Tu wext rê neketiye ber nivîskarên Tırk, wekî bî xweşî û bî daxwaziya dîlê xwe karên xwe bajon. Vê yekê mîrov dîkare bî du faktoran va şîroveke:

- Zordestiyên lî ser karên çand, hunermandî û edebiyatê.

- Kêmasiyên politik lî ser pîrsa Kurdan, piçûk ditîna gelê Kurd bî destê nivîskarên û jihevderanîn. (analîz) nebaş lî ser rewşa Kurdîstanê.

Bî kurtebirî dema ev herdu faktorek jorîn dîghêjîne hev, şaşî, xeletî û kêmasî hîn jî kûr dîbin. Nivîskarê Tırk İsmayîl Bêşikçî bî lêgerîn vekolîn û xebatên xwe va bî rasti, pîr alîkariya danaskirîna Kurdan kir

û dî cîda dest da ser pîroblamê. (16)
Lê mîxabin, nivîskarên dî hîn jî hê xwe negîhandîne dereca vî camêrî, ewe, serêşî û jana edebiyata Tırkan.

- 1 - CEMO, Kemal Bilbaşar - 1966
- 2 - ASYA, Demirtaş Ceyhun - 1970
- 3 - MAHMUDO ile HAZEL (1973), SARA-GÖL (1974), DİLÂN (1976), Ömer Polat
- 4 - BOYNU BÜKÜK ÖLDÜLER, Yılmaz Güney - 1971
- 5 - GEMİLERİ YAKMAK, Yusuf Ziya Bahadınlî - 1976
- 6 - BU DİYAR BAŞTAN BAŞA, Yaşar Kemal - 1979
- 7 - AĞRI DAĞI EFSANESİ, Yaşar Kemal 1970
- 8 - SOVYET TÜRKÖLOGLARININ TÜRK EDEBİYATI İNCELEMELERİ - Cem Yayınları - 1980
- 9 - BİLYA - Yaşar Kemal'in uzun öyküsü - Sanat Dergisi - 1980
- 10- YER DEMİR GÖK BAKIR - Yaşar Kemal - 1963
- 11- WELAT - Bir İsyancının Türküsü - Seyit Alp - 1978
DİNO ile CEREN - Seyit Alp 1981
- 12- REŞO AĞA - Bekir Yıldız - 1968
KAÇAKÇI ŞAHAN - Bekir Yıldız 1970
HARRAN - Bekir Yıldız - 1972
- 13- KIRMIZI YEL - Osman Şahin 1971
- 14- ANALAR ve ÇOCUKLAR - Dursun Akçam 1964
- 15- BİNGÖL HİKAYELERİ - Ahmet Say 1981
- 16- BERDAL - Esmâ Ocak - 1981
KIRKLARDAĞI'NIN DÜZÜ - Esmâ Ocak 1982
17. TÜRK TARİH TEZİ VE KÜRT SORUNU İsmail Beşikçi-1977

HEVDÎTINA DU MAMOSTAN

Welatê me Kurdistan, jî aliyê dewletên kolonyalist û kevnepe-
rest da hatiye perçekirinê. Zordaran gelê me, jî hev dîr xistine,
bî hemû qewetê xwe li ber pêşveçûna zîmanê me, çanda me, aboriya
me, rawestiyane. Nahêlîn zaroyên me, bî zîmanê dayka xwe bixwinin,
bî hebûna xwe behêsîn. Her ki ku di riya azadiya mîlet û welêt da
rabûne, êrişeke mezin birine ser wana. Xwestine ku mîletê Kurd di
tarixê da wunda bîkîn.

Lê, tarixê îsbat kiriye ku, qet qewetek nîkare daxwaza azadi
ya geleki bîndest bîfetîsine.

Îro, daxwaza azadiya gelê me xurttir dibe. Şayirên wek Ciger-
xwîn, daxwaza gelê me yê bîndest av dane, ew her geş kirine.

Di wextên ku parti û sazmanên gelê di nav mîletê Kurd da ne
xurt bûn jî, şayirê mezin Cigerxwîn kirîye qîrîn û hewar, rîst nî
visine, li nav gel belav kirine, Gel rewşa xwe di rîstên Ciger-
xwîn da ditiye. Zordariya ku axa û began, şêx û melan li ser gel
ajotîne, di rîstên Cigerxwîn da xweş hatine ber çavan.

Bê şîk, mîletek berî her tîştî bî zîmanê xwe va heye. Meriv,
nîkare meleteki bêzîman bîfîkire.

Zanayê mezin Qanatê Kurdo, xebata ku di vi waride hatiye kirî
nê, bî pêşda biriye. Destûra zîmanê me, ferhenga zîmanê me nivîsi-
ye, bî mîletîn cihanê nişan daye, ku zîmanê Kurdî zîmaneki serbî-
xweye, ne (weki tirk dibêjin) zîmaneki ku, jî 32 pîyvokan pêk
hatiye.

Dîvê, meriv bir neke, ku mîletêki bîndest ne tenê bî çeka şerê azadî dide. Her wusa ji, dî warê zîman, edebiyat û çand da şer dîke, zîman, edebiyat û çanda xwe pêşve dibe û xîrabiye ku kolonyalîstan kirîne paqîj dîke û bo yekbûna mîlet dixebite.

Hêzên kolonyalîst, hevalbendên wan kevneperestan hertîm êrişê ke mezin birîne ser birewerên mîletên bîndest, bo ku mîlet şiyar nekî, rîya azadîyê nişani mîlet nedî. Em dîkarî navê gelek zana û birewerên Kurd bîjmêrî ku ew êrişên bî xof dîtîne. Qanatê Kurdo û ên mayî. Ew hemû jî dî hundîrê şerê Cihanê Yekemde jî cî û warê xwe hatîne dîrxîstîne. Bext lî hinekan xîstîye, hatîne welatê Lîninê mezin, Yekîtîya Sovyetîstana Sosyalîst. Lê, bext lî hinakan jî nexîstîye, jî bîndestê zordarekî revîyan, hatîne ketî ne bîndestê zordarekî dîne.

Qanatê Kurdo 10 salî bî dê û bavê xwe va tê Sovyetîstanê, lî wî xwandîna xwe xelas dîke. Emrê wî iro 75 salîye. Dî hemû emrê xwe da wî bo mîletê xwe, bo welatê Sovyetîstanê bê westan kar kirîye. Qanatê Kurdo niha lî bajarê Leningradê Akademiya Zanîstîya Sovyetîstanê da, dî beşê Kurdi da seroke. Wî dereca doktora ulmî standîye û profesore.

Lê, wekî ku me got, kolonyalîstan tu car tahmîl nekîrîne ku şayîr û hozanên me bî zîmanê Kurdi bînivîsî, rîstên xwe dî nav gelde belav bîkî. Cîgerxwîn gelek tîda dîtîye, bo wî bî zîmanê karker û cotkaran kirîye qêrî û hawar. Kevneperestan nehiştîne ew dîwanên xwe serbest çapbîke. Ewî çend dîwan bî dîzî çapkirîbû. Lê, gelek xebatên wî yê çapnekîrî hene.

Her wusa jî, hovîtîyên dîjîmîn îmkân nedane ku zana û hozanên Kurd bî cem hevdu, hevdu bîbînî. Wana nav û dengên hevdu bîhîstîne, xebatên hevdu naskîrîne, lê bê ku hevdu bîbînî cûne heqîya xwe.

Sala 1979'an Cîgerxwîn hatîbû Swêd û hê jî lî Swêd dîjî. Ew lî vîra dîkare bî serbestî bînivîse û xebatên xwe çap bîke. Lî cîhanê bigere, mîletên cîhanê nasbîke.

Payîza 1982'a Cîgerxwîn çû Leningradê, Dî jîyana wî da daxwazêke wî jî, bî cî hat. Wekî welatê Lîninê mezin dî û lî cem hemde mî xwe zanayê mezin Qanatê Kurdo rûnîşt. Ew roja bû şahîyeke mezin. Xwendevanên Kurd lî bajarê Leningradê bo hatîna seydayê mezin Cîgerxwîn şevê çêkîr. Dî wê şevê da gelek zana û xwendevanên Kurd jî beşdar bûn.

Em bî hev dîtîna du mamostan pîr şabûn û mîrov nîkare wê rojê zû-zû bir bîke.

SERHAT

himdarê elfabeya

kurdi:

CELADET BEDİRXYAN

Dî nav pîspor, zane û ronakpirên kurd da navê Celadet Bedîrxan ciheki bî taybetî digre, jî ber ku, ew himdarê elfabeya kurdiye lî ser bîngê hên elfabeya latini. Jî aliyê dîn, wi himên zîmanê edebî (nivîsari, literatûrî) avitiye û dî warê pêştabîrîna zîmanê kurdi roleke aktif listiye. Çawa tê zanîn, nivîsandîna zîmanê kurdi bî tipên (herfên) latini va hev tê, hêsaye û rêke raste.

Malbata Bedîrxanan lî Kurdistanê pîr tê naskirin û iro pêştacûyîna zîmanê kurdi bî tipên latini va, jî alîki da mîrov dikare bêje bî karên vî malbatê va girêdaye. Celadet Bedîrxan û herdu birayên wî -Kamuran û Suriye Bedîrxan, dî vî rê da karkirîna û keda wan pîr derbaz bûye.

Celadet Bedîrxan dî sala 1897'an da lî bajarê Istenbolê jî diya xwe bûye. Lî Tirkîyê paşî xwendîna pêşîn û navîn jî ber gelek dijwari, zordestîyan, ew mecbûr ma, çû, bajarê Bakûyê paşê jî çû derkete bajarê Berlinê, weki lî wîr xwendîna bilind bîqedîne.

Demekê şûnda Celadet Bedîrxan, jî Elmanyê vedigere, tê Kurdistanê û lî bajarê Şamê destpêdike Kovara HAWAR'ê bî zîmanê kurdi û fransi bî hevra derdixe. Celadet Bedîrxan bî xwe jî dibe berpîrsiyar û xudanê kovarê. Lî dora vî kovarê, gelek nivîskar, helbestvan, zane û ronakbirên kurd be-ber dibî, wek Cigerxwin, Osman Sebrî û her weki dîn... Kovara HAWAR dî

navbera salên 1932-1943'an da çap dî be û 57 hejmarê wê derdikevîn.

Dî nav rûpelên kovarê da, pelên zîmanê kurdi, beşên folklorê, wek weşandîna destana Mem û Zîn, gelek helbest, deng û behsên cihanê, bî taybetî lî ser şerê cihanêyî duwemin, çîrok û gelek tîşt jî bî zîmanê fransi hatî çapkîrîn.

Celadet Bedîrxan kesekî pîspor, zane û ronakbireki tîgîhiştî bû, rewşa Kurdistanê, navçê û lî ser rewşa cihanê haj pîr tîştan hebû. Mîrov dikare bêje, kesên wek wî, dî wê demê

da pîr kêmbûn. Ew rêber, serwêr û mamostekî serwest bû. Jîna (Pîrek) wî Rewşan Bedîrxan jî, bî gîyanê (ruh) welatparêziyê va tîjî bû û gelek alîkariya wî dikir. Jî bo hîşyarbûna gelê Kurd û jî bo ortêhilanîna nezaniya dî nav kurdan da, bî rastî kar û barên Celadet Bedîrxan pîr hêja bûn. Jî aliyê dîn, jî bo şkandîna zordestiya politik lî ser gelê kurd, Celadet Bedîrxan, hertîm xwe davite navêgîr û nefereki mezînbû. Camêri, serwestî û mîrxasiya wî, iro dî dilê gelê kurd da ciheki pîr germ girtiye û ew dî bira gelda dimîne.

Celadet Bedîrxan, dî sala 1951'an da çû ser heqîya xwe û bû kesekî dîlovan.

"Xortên Tirk Ber Dadigeha Dirokê"

TOSINÊ REŞIT

Zanyarê Ermenistana Sovyetê dereca lêgerin û ronikîrîna mêjûya (diroka, tarixa) gelê xwe û gelê cinar kareki mezin dîkin. Jî ber ku bî sedsalya çarenûsa pareke ermenya mêjûya dewleta tirkîya gîrêday bûye, ewana guhdarîke mezin didne ser mêjû ya tirkîya û bî taybetî ser wan pîrsa, yê ku derheqa pevîrêdanê dewletê tev gelê bîndestî. Wê derecêda lêgerîneke berbiçeve kitêba wezîrê (ministrê) Komera Ermenistanêyi karê der, doktorê zanyarê, profesor Con KIRAKOSYANE " XORTÊ TIRK BER DADGEHA MÊJÛ ", ya ku isal bî zîmanê ermenî lî Erêvanê çap bû. Kitêba çapbûyî para lêgerînêye pêşîne, ya ku jî salê 1890'i heta 1914' a hiltine nav xwe.

Pêşgotîna kitêbêda xudanê wê dînivise, weki adara sala 1981'ê lî Stanbûlê bî siyaneta leşkerî û dewletî, bî heyteholeke mezin 60' salya kuştîna Talyatê merivkuj hate kîvşkîrînê. Serokê Tirkîyayê rojên me, ku diji têrorîzmê gotîna dîkin, serê xwe ber biranîna têrorîst û merivkujê mezin xar kîrîn. Disa despêka sala par lî Ankarayê forûma zanyarêda dîhate makkîrînê, weki Kemal Atatürk diji sosyalîzmê bûye, weki alikarya welatê cinarî mezin şerkarya tirkîya azadaryêda dîwerîmînî.

Tirkîya iroyin da weke hev qedrê Talyat, Atatürk û Abdul Hemîdê dîda dîgrî, bona serokê Tirkîyayê hemû dema bûye xeyset her pêkhatîneke mêjû bî têza diji ûrîsa, diji Sovyetê û diji komûnîstîta kar bînin. Lema jî rast ronikîrîna mêjû û rexnekîrîna mêjûnûsê Tirkîyayê nijadperest, ew xebate diji dijîmîn û neyarê komûnîzmê.

Propoganda Tirkîyayê ne tenê jî gelê xwe rastiyê vedîşêre. Lê roj bî roj bî vîr û derewa serê gelê xwe tîji dîke, wana bî giyana dijîmintayê berbi gelê ne tirk terbet dîke. Heta iro jî, hebûna gelê kurd bî dewletî tê nanakîrîn, xwexwetya wê, mafê wêyi xweçare-nûsiyê nayê naskîrîn. Van demê, paşîn wezîrê berê Şerefedîn Elçî 2 sal 3 manga ceza kîşand tenê bona wê yekê, weki got : "Ez kur dîm, Tirkîyayêda kurd hene". Ew nava propoganda kurdîtyê û sêpara tîzmêda tawandar kîrîn. Bî navê şerkarya diji têrorîzmê tadeyekî nedîtî tîne serê gelê kurd, bî hezara dukujî û davêjîne gîrtîgehan.

Bî navê diji têrorîstiyê lî Tirkîyayê iro azayê lape bîçûk tê ne hîncîrandîne, parlamêntarî hatye pêpeskîrînê. Diktatorya leşkerîyêye, jî aliyê Amêrikîya û hêzêd împêryalîstiyêye dîna da hatye kîrîrînê û her tîştî bona kara NATO'ê dîke.

Xudanê kitêbê bî hûrgîlî lênihêrandîna hukumdarî û bir û bawerîyê "xortê tirk" dîde kîvşê, wek sazûmanî û îdiolojîya wusan bû, weki otomanîzm gerekê bîbûya tirkîzm, ew jî bîbûya tûranîzm. Lê netewê ne tîrke, ku dîkarîbûn ser rîya pêkanîna vê îdiolojîya hovîtî bîbûna hasêgeh, gerekê yan bîbûna tirk, yan jî bîhatana kuştîne. Hela hê dema hukumdarya " xortê tirk" cendîrmeki tirk xûşke ke doxtîryêye jî Danêmarkêra dîbêje, weki tirkê pêşiyê ermenya

qırkın, paşê huruma, peyra ji kurda. Rasti ji pey qıra Ermenyaye sala 1915'a salê 1920'i û 1955'a hurim qırqırın, salê 1925'a, sala 1937'a û heta rojê me ji, kurda cişihiti dıkin û qırdıkin.

C. Kirakosyan dınivise, weki "xortê tırk" kovar û rojnamê xwe-da bona kuştın û talankırına Ermenya kurd tawandar dıkırın, lê eger hınêk serekeşirê kurda tevi wê qırê bûn ji, ew danina hukumata tırka bû, ew şertê sazûmanya dewletê bûn. Eva siyaseta serokê Tırkiyayê gişkane. Raste, Kemal Atatürk dema hukumat hilda destê xwe "xortê tırk" bona qıra ermenya tawandar kırın, lê payiza sala 1920'i êdi leşkerê komera Tırkiyayê 200 hezar ermeni lı Ermenista na rojhilatê kuştın.

Kitêbêda cara yekê derheqa pevgırêdanê siltan Hemidê dudu û "xortê tırk" tevi siyonista tê dayinê. Siyonista bı seroketya Herzel û Vambêri çawa bı dırav, wusan ji bı kovar û rojnamê xwe alikarıya Siltan Hemid û "xortê tırk" dıkırın, weki bı destê wana Israyêlê sazkin. Siyonistan gelek mirov kırıbûne nava seroketiya "xortê tırk". Çawa idolojê wana doktor Nazim, wusan ji, Talat û Ce wat cihûd bûn, jı Cihudê bû, wusan ji Mıstefa Kemal Atatürk, yê siyonistada çawa birayê Vêdûza Loc eyan bû.

Kitêbêda bı ronî tê ber çawa, weki faşistê sedsalya 20'ıye pêşın ew "xortê tırk" bûn, wekî faşizm jı tırka, jı Tırkiyayê dest pê bûye.

Bı taybeti gava gılı derheqa pırsa natewandaye, jı Siltan Hemidê dudu destpêkırı heta "xortê tırk" û diktatorê Komara Tırkiyayê Atatürk, heta cûnta iroye hukumdarê xulama NATO'ê siyaseta wane hemberi netewê bındest qet nehatiye guhastinê, ew faşizm bûye, a-simle kırın bûye û kuştın bûye. Ev seroka gişk zarokê "gurê gewr" amının.

Xudanê kitêbê guhdarike mezin dıde ser xebata partiyên Ermenyaye siyasi wê demê. Ev şaşı û têberdana wane mezin wê yekêda dıvine, weki wana pırsa serxwebûnê danedani. Raste wana bernemê xwe da dınvısı, weki bı şerê çekdari lı Ermenistana Rojava azaya siyasi û abori bıstinın, lê şertê Tırkiyayêda bêyi serxwebûn ew azayı nıkarıbûn hebûna.

"İttihadyara" lı hev hat partiyên Ermenyaye netewyê derxe dıji hev, weki ewana gıraniya hêzê xwe lı şerkarya dıji hevdu xercıkın, weki nav wanda timê dutireti (dubendi) hebe. Eva jı bû hasêga lape mezin lı pêsiya tevgera Ermenya ya netewiye azadaryê.

Bı nımûna çarenûsa gelê ermeni Con Kirakosyan dıde kıvşê, ku diplomatya welatê rojavayê pê xûna netewê Tırkiyayê bındest tuca-ri dıkir.

Eva kitêba zanyaryêye gıranbıha bona têgıhiştına siyaseta serokê dewleta Tırkiyayê kareki baş dıde xwendevana.

biranina KARL MARKS

Sosyalist, xebatkarên temamiya cihanê, isal bî şayike mezin 165 saliya bûyina, himdarê sosyalizma zanisti, dersdarê proleterya cihanê KARL MARKS piroz kîrîn. KARL MARKS, dî 5'e Gulanê sala 1818'anda lî bajarê Trer jî diya xwe bûye. Dî 14 adarê sala 1883'an da çû heqîya xwe. Jî aliyê dîn, isal pêra gelek cihantembûna 100 saliya mirîna KARL MARKS hat biranin.

KARL MARKS, wek hostayê komunizma zanisti, jiyana xwe pêşkeşî xweşî û pêştayîna mirovatiyê kîr. Wî bî avakî zanisti analîza kapitalizmê, diroka mirovatiyê û tanga (*istişamet*) pêşdeçûna mirovatiyê kîr. Zanyariya MARKS, dî şerê çini da, bû çeka here mezin dî destê proletaryayê da. Fîkrên wî iro lî çaralî cihanê reh avêtîne û jî niha va lî 1/3'e cihanê, dî bî ronahiya baweriyên wî da jiyaneke nû tê darxistin.

Bê şik dî vê rûpelêda, bî çend rêzan mezinaya MARKS û zanyariya wî ya fireh, nayê diyarkirin. Marks û hevalê wî yê nezîk F. ENGELS bî sedan efrandinên hêja, literatureke mezin hiştîne. Ya baş ewe em niha guhê xwe bîdîne vê hevpeyvîna jêrîn, ku dî navbera MARKS û keçên wî Laura û Jenny da, derbas dibe:

Pîrs: Fazileta here baş, tu jê hez diki

Bersiv: Sadebûn

Pîrs: Lî ba mêran fazileta here tu jê hez diki

Bersiv: Xurtbûn

Pîrs: Lî ba jinan fazileta here tu jê hez diki

Bersiv: Bêhêzbûn

Pîrs: Taybetiya te ya sereke

Bersiv: Bewerîya hişk bo armancê

Pîrs: Dilxweşîya te

Bersiv: Şerkîrîn

Pîrs: Tîştê ku, tu dîkari zûtîr bibaxşîni

Bersiv: Zû xapîn

Pîrs: Xuyê herî nebaş, ku tu jê nefret diki

Bersiv: Xulamî

Pîrs: Tîştê ku, tu qet jê hez naki

Bersiv: Martin Tupper

Pîrs: Karê herî baş ku tu jê hez diki

Bersiv: Bûyîna kurmê kitêban

Pîrs: Helbestvan

Bersiv: Shakeşpare, Aeskhilus, Geothe

Pîrs: Nivîskar

Bersiv: Diderot

Pîrs: Mêrxas

Bersiv: Spartakus, Kepler

Pîrs: Jîna mêrxas

Bersiv: Gretchen

Pirs: Kulilk
Bersiv: Defne
Pirs: Reng
Bersiv: Sor
Pirs: Nav
Bersiv: Laura, Jenny
Pirs: Xwarin
Bersiv: Masi
Pirs: Tu jî kijan maksimê gelek hezdiki

Bersiv: Tu tîşteki mîrovi tuneye ku jî bo mîn xeribe. (*Nihil humanum a me alienum puto*)

Pirs: Gotina ku, tu jê pîr hez diki

Bersiv: Dî her tîştî da bîkeve şikê (*De omnibus dubitandum*)

Nigara Jina Kurd Nava Efrandinên Wênekêşên Ermeniyan da.

TEMÛRÊ XELİL

Bedewiya here mezın, ku dorberê me, nava me xwe-xwe da heye, ew dostanetiya me ya bîratîyêye. Tîmê nine weki em xurtiya wê dostanetiye tam texmin dîkîn, lê ew wek tavê hergav me germ dîke, ronahiya jiyane dîde me.

Martiros Saryan
Wênekêşê Ermeni

Dî despêka salên 1920'an da, himê wênekêşî, heykelçêkırîn, hunermendî ya grafikê û himê temayên wênekêşên Ermeni lî Sovyetistanê hatin danin. Ev himdaran, wênekêşê navdar Martiros Saryan û Hakop Kocoyan bûn. Hema wan wênekêşî ji dî nav wan salan da lî ser jiyina kurdan wêneyên cihê-cihê kîşandin. Paşî demekê pîr peyketiyên wan gihîştin, wek Aleksandîr Baybeuk Melikyan, Mariyam Aslamazyan, Petros Bayburdsyan, Hîrant Hovsepyan û gelekên mayin.

Zargotîna kurdaye pîr sedsale, dewlemend, xeyset, erf-edet û deba gelê kurd guhdariya gelek hunermendan kîşande ser xwe. Ev yeka jî bo wan, bû bîngêhê lênihêrandin û efrandinê. Disa ev yeka nîkarîbû jî guhdariya wênekêşên Ermeni der bîma.

Jî salên sazûna welatê Sovyet heta niha wênekêşên Ermeni gelek wêneyên bedew kîşandin lî ser jiyina kurdan, bî taybetî lî ser jînên kurd

Hakob Kocoxanê mezın, sala 1925'an da, wêneyên 2 jînên kurd kîşandîye. Rengê cîlên pîrekên kurd ne ku hema wusan pîr rengin, lê belê reng rind hev têne hûnandin. Jî konê kurdayi çarstuni, çiya-banî, ku dûr va xuya dîkîn, mêrê kurda bî kulav(apin ci) şıvantiyê dîke, dî wênê da hatîne kîşandin. Jiyina kurdaye koçer jî

xuya dibe. H. Kocoyan wêne navkîriye "Jînên kurd lî zozana carcimê çê dîkîn".

Dî nav efrandinên, wênekêşê mezın Martiros Saryan da, em dibîn ku wî dî sala 1920'an da lî ser jînên kurd 3 lîb kîşandîne. Navên wan wênan evin: "Pîrekên Kurdên Êzdi", "Jîna Kurd", "Dêlegat", Wêna "Pîreka Êzdi" dî sala 1965 an da, jî ber 85 saliya bûyina wî, dî temaşegêha efrandinên wî da hatiye nişandin.

Dî sala 1946'an da wênekêşê Ermeni A. Baybeuk-Melikyan wêneke çar jînên kurd kîşandiye û wêna xwe navkîriye "Jînên Kurd Nava Tebiyeta Batîni da" Wênekêş Ara Bêkaryan jî bî na vê "Dota Kurd Çêr dêst da" sûretekî dî kîşandiye. Xên jî van wênekêşan,

"Çêlekdoşa Kurd-Tırka Efo"
Hîrant Hovpêpyan

ev wênekêşên nav lî jêr nîvisandi, dî nav salên cuda-cuda pîr wêne çêkırîne, weki :

- Çêlekdoşa Kurd- Hîrant Hovsepyan- 1963
- Rexbeta Kurd -Mariam Aslamazyan- 1958
- Ewleda Kurd Çîla Silo -Pêtros Bayburdsyan
- Xaçatur Abovyan teví kurda-B. Kolozyan -1948

Heykelçêkîrê Ermeniyan, heykelê kurdan ji çêkirine, mesele heykelçêkîr Xorênyan Heykelê zanyarê kurd, etnograf Emine Evdal çêkiriye, ku da

nine ser gorîstana wi. Ewi heykelçêkîrî van dawîya, wusan ji niv-heykelê zanyarê kurdayî bî nav û deng Heciyê Cîndî çêkîr.

"Dota Êzdi"
Parûki Têpêlikyan

"Dêmê dota Kurdan-Çîla Silo"
Pêtros Baybûrdsyan

ROMANEKE HÊJA

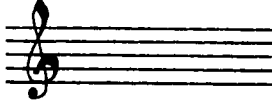
Jî ber zordestî, lêdan û qedexekirina zîmanê Kurdi lî Kurdistanê, çawa em dibînin ku, nivîskarên Kurd bî hêsayî nîkarin efrandinên xwe çap bikin, pêşkeş gel bikin. Lê, disa ji nivîskar, helbestvan û zaneyên Kurd, dînvîsîn û bî efrandinên hêja va vê zordestiyê protesto dîkin.

Jî van nivîskarên nûgihîştî yek ji Bavê Nazêye. Romana wî ya bî navê

"Çiyayên Bî Xwin" dî sala 1981 lî Moskoyayê bî zîmanê rûsî hat çap kirin.

Çiye ev xwina lî serê çiyayê Kurdistanê dirîje? Nivîskar dî romana xwe da bî firehi bersiva vê pîrsê dî de û bîngêhên naveroka romana xwe lî ser vê temayê daniye.

Kılam û Stranên Me

Jî bo berevkîrîn, şîrovekîrîn û danasîna zargotîna (folklor , efrandinên devkî) kurdi, Roja Nû, di nav rûpelên xwe da wê ciheki fîreh bîde van karan. Dî vê hejmarê pêşîn da, em çend stran - klamên geleri pêşkeşî xwendevanan dîkîn. Em bawer dîkîn ku, ev stran heta niha, ne hatîne çap kirin û weşandin. Bî taybetî ev stran lî hêla Diyarbekirê, di govend û dilanan da tîn gotin. Hemû ev stran, jî aliyê heval NAVDAR'da hatîne berevkîrîn, heval bî xwe niha ji, lî Elmanya Federal dîmine.

Redaksiyona ROJA NÛ

LÊ BO LÊ

Lê bo lê lê lê bo lê lê lê bo lê
Lê bo lê lê le bo lê sefil bûkê

Xaniyê axê biçûkê lê lê bo lê
Istûna navay hêlûge sefil bûkê

Jê derket cotek bûkê lê lê bo lê
Derdê mîn ewa biçûke sefil bûkê

Lê bo lê lê lê bo lê lê lê bo lê
Lê bo lê lê lê bo lê sefil bûkê

Jê derket cotek qîze lê lê bo lê
Derdê mîn ewa mezîne sefil bûkê

XANÊ

Xanê te dîgo ; ez mêr nakim
Loy loy loy loy xana mîn
Bîsk û keziyan şe nakim
Rabe rûnî sebramîn

Xanê bexçe pîvaze
Loy loy loy loy xana mîn
Pîvaz bûne girîyaz e
Rabe rûnê sebra mîn

Xanê bexçê incase (1)
Loy loy loy loy xana mîn
Incas bûne mîsase
Rabe rûnê sebra mîn

YEK MÛMIK

Yek mûmîk, du mûmîk sê mûmîk
Çar mûmîk çardeh mûmîk
Serê mûmê mîsqalek
Bûk lî zavê bîmbarek
Ha nîna ha nîna nîna nîna
Ha nîna heyran nîna

Kîrasê zavê ho lo
Kîrasê paşê ho lo
Dani lî ber me ho lo
Pêşya me dibê ho
Zavayê çav lî rê ho

- Kanê zavayê we lo
- Kanê zavaçiyê we
- Vaye zavayê me lo
- Vaye zavaçiyê me

- Kanê tîrşîka we lo
- Kanê tîrşîkçiyê we
- Vaye tîrşîka me lo
- Vaye tîrşîkçiyê we

Yek mûmîk, du mûmîk, sê mûmîk
Çar mûmîk çardeh mûmîk
Serê mûmê mîsqalek
Bûk lî zavê bîmbarek
Ha nîna, ha nîna, nîna nîna
Ha nîna, heyran nîna.

LORİ

Lori lori lori lori
 Canêm heyran malêm gori
 Ew ref-refê çûk û mûkan
 Ew xopanê çûk û mûkan
 Hêlin çêkir serkê qûçan
 Em wê herne tev Dêrsimê
 Ew mekanê zar û zêçan
 Lori lori lori lori
 Canêm heyran malêm gori
 Ew ref-refê qaz û mazan
 Ew xopanê qaz û mazan
 Hêlin çêkir serkê gazan (2)
 Em wê herne Diyarbekir
 Ew mekanê xal û xwarzan
 Lori lori lori lori
 Canêm heyran malêm gori

XEZALA MİN

Kezala mın
 Delala mın
 Hay hêli hêli hêli

Kezala mın hêli
 Delala mın
 Koçerên beriya jêrin

Kezala mın
 Delala mın
 Koçer çûne zozanan

Kezala mın
 Delala mın
 Anin barê xiyara

Kezala mın
 Delala mın
 Pezê bavê te sor

Kezala mın
 Delala mın
 Beriye da ore ore

Kezala mın
 Delala mın
 Pezê bavê te reşe

Kezala mın
 Delala mın
 Beriye da dimeşe

GULÊ

Ax lê gulê gulê gulê
 Lê gulê ax lê gul
 Ax lê gulê gulê gulê
 Şirinê virda were
 Ez û gula xwe çûne çiya
 Gulam topkir gul û giya
 Şirinê virda were
 Mın go; gulê eva çiyê
 Lê gulê ax lê gul
 Gula mın go; derdê dile
 Şirinê virda were

KIN IM

Kınım kınım kınım
 Kinkê canê heyran
 Kınım dirêj nabım
 Kinkê canê heyran
 Zêrım xırab nabım
 Kinkê canê heyran
 Entax e Entax e (3)
 Kinkê canê heyran
 Şewiti tax bı tax e
 Kinkê canê heyran
 Dergûş e dergûş e
 Kinkê canê heyran
 Şewiti qevdek pûş e (4)
 Kinkê canê heyran

ZIRAVÊ

Zırav zırav zıravê
 Leylo leylo zıravê
 Zırav qıza keşê ye
 Leylo leylo zıravê
 Rındê qıza keşê ye
 Ax keçê zalım bavê
 Zırav çûye qırşıkan
 Leylo leylo zıravê
 Rındê çûye qırşıkan
 Ax keçê zalım bavê
 Şırpa şırpa şımıkan
 Leylo leylo zıravê
 Şırpa şırpa şımıkan
 Ax keçê zalım bavê
 Zırav dendık diqeline
 Leylo leylo zıravê
 Paya xortan hiltine
 Leylo leylo zıravê
 Paya keçan direje
 Ax keçê zalım bavê

- (1) incas: Qeysiya reş
 (2) gazan: Serê çiyân
 (3) Entax: Navê hêlekê
 (4) Qevdek: Baq

KURDZAN Û ZIMANZANÊ JEHATÎ:

Prof.

ÇERKEZ BAKAEV

Roja Nû, nivîskar, ronakbîr û hunervanên ku xwendevanên me ra nenasîn, wê hejmar-hejmar bide naskirin. Dî vê hejmarê da, emê zîmanzan û filologê jêhati -Profesor ÇERKEZ BAKAEV bîdîn naskirin, ew bî xwe niha lî Moskovayê kar dîke. Nivîsar, jî aliyê heval ROHAT'da hatiye amadekirin.

Redaksiyona ROJA NÛ

Mîrov iro navê 2 zîmanzanên Kurd lî Sovyetistanê bide, yek jî wana Qanadê Kurdo û yek jî navê Çerkez Bakaev. Navê Bakaev, bî rasti Çerkezê Xodu Bakaev. Lê, bî kurti navê wi tê zanin, wek Çerkez Bakaev. Ev zîmanzan û Kurdzanê jêhati iro lî Moskovayê dimîne û dî Akademiya sovyetistanêye Zanistan da, nav beşa zîmanzaniyê da dîxebite.

Çerkez Bakaev zaroktiya xwe, dî nav belengazi, xîzani û zelulike mezîna da derbaz kîr. Paşê wi dî nav baskên sosyalizmêye germ da xwera starek dit û kete êtimxana bajarê Aştarakê. Ev etimxana dî sala 1920'an da lî Ermenistanê vebû û dî têda pîr zarokên kurd cih girtin. Dî wan salan da jî, dî vê etimxanê da zarokên kurd dest bî hinbûna zîmanê kurdi kîrin, yek jî wana Çerkez Bakaev bû.

Çerkez Bakaev paşê xwendîna xwe pêşta bîr û kete ûniversîtê. Vi lawê kurd paşê karên xwe lî ser zîmanê kurdi pêşte bîr û bû doktorê zanistîya filologiyê. Ew wusan jî, lî ber destê Kurdzanê mezîna Î.A Orbeli mezîna bû û xwe gihand.

Paşî gelek salan Çerkez Bakaev pîr vekolin-izgeriyên zanistî pêk anî û lî ser van xebatan pîr pirtukên wi hatin çapkirin. Ev zîmanzanê jîr û jêhati niha jî xebatên xwe lî paytextê Sovyetistanê, Moskovayê dajo.

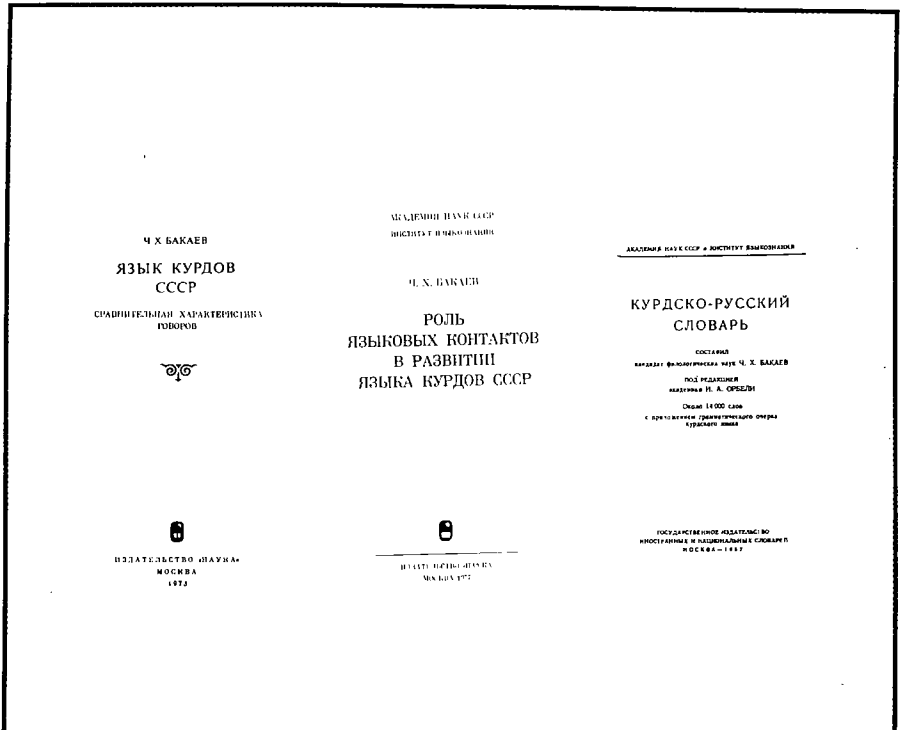
Cara pêşîn, dî sala 1957'an da Çerkez Bakaev ferhengeke pîr hêja û giranbîha lî Moskovayê çap kîr (1). Dî vê ferhenga Kurdirusî da, nêzkaya 14 hezar peyvok (gotin, kelîme) cih girtin. Mîrov dikare bêje ev ferhenga bî jêhati hatîbû amadekirin, jî ber ku, dî ferhengê da pîr tîştên giramatîkê jî hebûn. Bi rasti ev ferhenga hêja jî, ferhengeke modern bû. Pêşgotîna vê ferhengê Prof. Î.A. Orbeli nivîsî û derketîna vê efrandinê va, ew pîr kêfxweş bû ye.

Ev kara jî bo Çerkez Bakaev tenê despêk bû. Wi karên xwe nedan sekînanî, dî nav salan da, wi gelek pirtukên din amadekir û çap kîr. Vîr şunda Bakaev destpêkîr lî ser diyalek-zaravên zîmanê Kurdi lî Cumhuriyetên Sovyet serê xwe êşand û bî vî kari va mijûl bû. Jî bo van karan ev gelek salan dî nav kurdan da geriyaye û gelek tîşt jî ber devê wan berev kîriye.

Dı sala 1950'an da Çerkez Bakaev xebata endamê doktoriye amede dike, navê xebata wi " Rola paşpirtikan, dı şirovekirina peywendiyên gramatika zımanê Kurdi "(2). Paşi vê xebata xwe Bakaev lı ser kurdiya kurdên Turkmenistanê kar dike û bı navê " Diyalekta Kurdên Turkmenistanê " dı sala 1962'an da lêgerineke zanistî dinivise (3). Çawa em dibinin, ew tu wext vala nemaye, sal bı sal xebatên xwe bı sistematik ajotiye. Bakaev, vê carê ji lı ser Diyalakta Kurdên Azarbeycanê pirtukeke çap dike. (4)

Dema mirov cav lı xebatên Çerkez Bakaev digere, mirov tişteki dibine, bı taybeti hemû karê wi lı ser diyalekên (zarav) zımanê Kurdi berev bûne. Cudati û nêzikbûna van diyalekan dı nav xwe da çawa pêşta çûne, çawa guhırine, ev pırsa, pırseke sereke û bingehine dı nav karên wi da.

Çerkez Bakaev dı sala 1977'an da hemû van karên xwe bı teorik berev dike û pirtûka xwe ya dawin dinivise. Ev pirtûka bı navê " Dı warê pêştaçûyina zımanê kurdên Sovyetê da, rola kontaktên zımanan"(5). Zımanê Kurdi bı zımanê ûrisi, ermeni, erebi, û bı zımanê tırki va hemberi hev dike û tesira wan lı ser hev nişan dide. Bı rasti dı warê etimologiya zımanê kurdi da, ev xebata pır pırsan zelal dike.

Jı der van karan, zımanzan û kurdzanê xebathız pır bendan û lêgerinên dirêj ji, dı nav rojneme û kovaran da nivisi, wek "Diroka Hinbûna zımanê kurdi lı Ürisetê -lı Sovyetistanê".(6)

Profesor Çerkez Bakaev, dı nav kar-barên xwe da zıravî û tenîkiyên gramatika zımanê kurdi baş ji hev deraniye, wi dı dawiyê da

bîngehên zîmanê kurdi vekolandiye û xwe gihandiye kuraya zîmanê kurdi. Bî baweriya me, jî vi kari hêjatîr tu karek tuneye û Çerkez Bakaev dîkare xwe dîlşa bihesîbine.

- 1- *Kurdsko-Russkiy Slovar- 1957, Moskova*
- 2- *Posledogi Kak Sredstva vîrajeniya gramatiçeskiy otnoşeniya v kurdskom yazîka -1950- Leningrad*
- 3- *Govor Kurdov Turkmeni -1952- Moskova*
- 4- *Yazîk Azerbeycanskiy yazîk -1965- Moskova*
- 5- *Rola yazîkovîx kontoktov v razvitiye yazîka kurdo SSSR-1977- Moskova*
- 6- *Istoriya izuçeniye kurdsko yazîka v Rosiya i SSSR -1962- Moskova.*

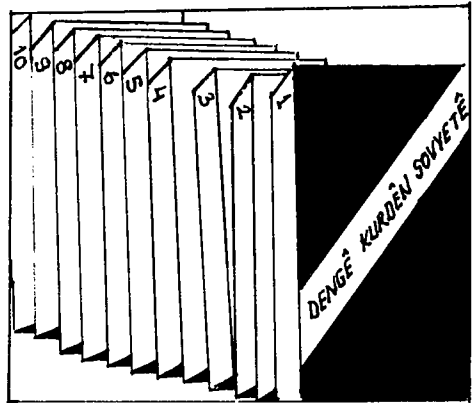
* * *

ÇEND KASETÊN NÛ

Federosyona Komelên Karkerê Kurdistan lî Elmanya Federal (KOMKAR) dî nav karên çandi da, despêkîr rêze ke bandê (şerit, kaset) kurdi derxist. Dî nav vê rezê da, bandên van dengbêjên jêrî heta niha derketin,

- Banda Aramê Tigran
- " Feqiyê Teyran (1,2)
- " Şêxo
- " Bêrtî
- Dengê Kurdên Sovyetistanê (Band1,2,3,4,5,6,)

Jî aliyê din bandeke def-zurnê bî gelek meqamên kurdi va, hevra hat tîjkîrin.

Aramê Tigran, bî salan zarotiya xwe, xortaniya xwe dî nav kurdan da derbaz kîriye û zîmanê Kurdi baş fêr bûye. Kal-bavên Aramê Tigran Ermenîne, lê ew, wek dengbêjeki Kurd tê za nin û baş Kurdi dîpeve. Lî Kurdistanê navê Aram, dî nav gel da pîr belav bûye, dema kompozitorê Ermenî Aram Xaçaturyan berî çend sala çû rehmetiyê, wê demê, gel pîr berxwe ket, weki Aramê Tigran çûye ser heqiyê xwe, lê wusan derneket. Aramê Tigran berî çend sala rêket, jî Suriyê hate derkete Ermenîstana Sovyet û niha jî lî wîr dimine. Heta niha lî Ewrûpayê pîr bandên Aram, bî stranên xweşik va derketin, berî çend meha, banda wiyê dawin, jî aliyê KOMKAR'ê, hate derxistin. Dî nav vê bandê da, jî hev xweştir gelek klam-stranan ci girtîne.

Aramê Tigran
dî şahikê da tê xuyan

Çi di vi dengi da heye ?

LEZGÎN

-Wextê Tirk jî Asiya Navin,berbi rojavayê hatine,jî çiyayê Tibetê heta Anatoliyê heta Rûsyayê her der vîk û vala bûye. Mesela dema tirk hatine Kurdistanê ji,kes lî vi welatî tunebûye. Hetanî wê rojê,piyê merivan bî wan erdan neketiye. Nebêjin;"Çawa kes tunebûye,ma dirok derewan dîke?".Erê,eger tu jî alimên Tirk,jî dirokvanên wan,jî serdestên wan bîpîrsî,hemû jî wê jî te ra îspat bîkî ku heta ew nehatine,kes tunebûye lî wan deran. Jî xwe bî navê Kurd hêç gelek tunebû

Lê,diyare ku ew gişt lî dîji Tirkîyê hatine nivisandin. Wan ew tişt nivisandin ku ,Tirk hertîm hevriki hev bîn, jî hev parçe bîn. Ev êla Tirk ku vextekî çend hezar bûn, iro bûne bist milyon. Bûne bela serê Tirkîyê. Jî xwera zîmanek jî çêkirîne, jî dused keliman pêktê. Ew jî disa zîmanê tirkîye, lê tirk fehî nakî... Ew kambaxa dengê "kirt"jî usa nexweş e, iro dema ku bûrjuvaziya monopol,alimên wan,generalên wan dibîhisin wek ku cinên wan lî serê wan komdîbîn.Kêfa wan direve.Dinya lî wan tarîdibe. Dujmînen dereke jî,yên hundur jî tîm dixwazî lî Tirkîyê berf hebe û ew deng jê bê....

- Te go erê? İcar ev "kırte-kırta" han, iro bûye derdeki bê derman, nexweşike bê hempa, lî Tirkîyê peyda bûye. Nexweşike usa ye ku, jî dewletan derbasi dewletan dibe. İran û İraq jî bî vê nexweşiyê ketine. Bombe yê napalm, tang û tîfingên wan jî nîkarî vê nexweşiyê qenc bîkî. Sêsed hezar leşkerên Tirkîyê, bî hemû barbarî û gengaziyên xwe va Kurdistan dagîrandine. Gund gund, bajar bajar pêgermokê digerin. Radiyo, tv û hemû navgînên wan, dixebitî ku, vi dengî vemîrînin. Kuştî, zîndan, êşkence jî feyde nake. feyde nake.

ye lî rûyê erdê.Cara pêşî wextê ku êl û eşîrên Tirk hatine Kurdistanê , lî wir zivistan bûye.Dema ku lî serberfê çûne,berfa kurşegirtî dî bîne piyên wan da "kirt! kirt! kirt!" deng derxistîye. Wan camêran jî heta wê rojê dengêki waha xweş nebîhistîne . Jî ber ku kêfa wan gelek bî vi dengî ra hatiye,navê êleke xwe danine Kirt. Paşê bûye Kürt.Û niha jî em jî wan ra dibêjin Kurd.....Ma çî di vê doktîrîne da,dî vê şîrovekirîna zanîstî da heye?

-.....-
-Tu dîzani dî vi dengî da çî heye?Ev dengê han jî çî pêktê?

-.....-
-Ez jî te ra bêjîm:
Dî nav vi dengîda ,gelek elementên civakî ,çîni û netewî hene. Doza ja jehra wan pîr bîlînde.Mesela jehra koletiyê,azadivon ,anti - faşyon, anti-emperyalîyon,anti-kolonyon û hwd. jî van elementan xeteretîr tîşteke tune!

-.....-
- Ha ! Tê bêjî dirok , nivîsarên kevn ,bermayên kevnare usa nabêjin .

-.....-
-Emerîqa jî bî hemû teknoloji û gengaziyên xwe va,nîkare çarekî jî van

ra bibine. Tırkiyê ji Emeriqayê pır a-
likari girt û digre. Gelek aqılbend ,
doxtor, profesor, ajan û personalên jê-
hati, jı nexweşxana CIA'ê û Pentagon'ê
têne tedaviyê. Emeliyat lı ser emeli-
yatê feyde nade. Kuştın ,êşkence wek
dermanê tevızandinê bıkartının. Lê, nex-
weşi jı ortê nayê rakırın. Roj bı roj
zêdetır dıbe. Lı çarali cihanê nexweşi
yên drûvdayi hene. Ma Vietnam nayê bira,
te? Emerqa pır xwe êşand, bê hêjmar mes
ref kır, jı gelê Vietnam gelek qurban
stend, pır cedand, heta masiyên deryan
ji lı dıji Vietnamiyan bıkarani. Lê
Vietnam, disa ji bû birineke bê hempa!
kelemekı tûj dı çavên van da ava bû.

-bı gotinên gotınvanan, tenê çarek
heye lı dıji van nexweşıyan.

-????

Erê, tenê çarek heye: Tunekırına ci
hanê! İro cihan ,jı bo wan bûye wek
cendegeki nexweşiyê. Rojê lı ciheki wê
nexweşik çêdibe. Duh, Kuba bû , Vietnam
bû, Angola bû, iro ji Salvadore, Kurdis-
tanê ,sıbê ji ..... Na, na tenê çareke
wan heye : Cihanê jı ortê rakın. Weki
dın tu rê tune ye. Eger bıkarıbin...

Dıbe ku nexweşiya "Kurd" ji wê çaxê
bı hemû nexweşiyên dınê va tevayi jı
ortê rabe. İcar lı dinyake dın, eger di
sa Tırk ji cihên xwe rabûn çûne cihên
dın dıvê towbe bıkın, çareke dın dengê
kurşê (berfa qerısı), wek nav lı xwe
nekin.

.....

FERHENGÂ KURDÎ - RÛSÎ

Îsal lî Leningradê ferhengeke pîr hêja, bî rûsî-kurdi (zaravê sorani) hat çapkîrîn. Dî ferhengê da nêz kaya 25 hezar peyvok (gotîn, kelime) hene. Ev ferhenga, kareki nûye ku, cara pêşin bî rûsî û bî zaravê sorani ferhengek derdikeve. Ferheng jî a liyê Qanadê Kurdo û Zera Êsîf da hatiye amadekirin, ev efrandîna giranbîha 752 rûpelî va pêk hatiye. Lî jêr, em lî ser vê ferhengê nivisareke bî zaravê sorani çap dîkîn. Nivîsar jî aliyê Dr.C.Heyderî da amadebû ye.

Redaksiyona Roja Nû

АКАДЕМИИ НАУК СССР
ИНСТИТУТ ПОСКОБЕДЕНИЯ

К. К. КУРДОВ,
З. А. ЮСУПОВА

КУРДСКО-
РУССКИЙ
СЛОВАРЬ

(СОРАНИ)

Около 25 000 слов

МОСКВА
РУССКИЙ ЯЗЫК
1982

Eger mêjûy kurdnasi le Rûsyada bigerêtewe sedey nozdehem, lew katey ke Peter Lêrx kitêbekî le sê cızımda çap kird, derbarey zîman û itnografi geli Kurd. A lew rojewe ta êsta, xizmetêki zor kirawe derbarey lêkolênewe û nusini mêjûy û kulturi gelê Kurd.

Eger çî kurdnasi diwa bedîway Şorîşî Okitoberî Sosyalişî bari goreweb Be taybetî diway ewey çenîd zanayêki Soviet, girngan da be tojinewey Kurd, herçende beşêki zor kem le geli Kurd le Soviet deji. Be pêşniyari em zanayena bo yekem çar, jîmareyik le kurdnasani Soviet le salî 1934 yekem konigireyan basit le Yerivan. Êmeş bîwe binexe bo diwa rojî kurdeloci êsta. Ta salî 1959 ke be resmî, le Amojigay Leningrad beşî Kurdi kirayewe, be beşdari profîsor Qanatî Kurdo "Kurdoiv" ke le salî 1960 serperştî em beşey wergirtwe. Le ma wey em bist saley diwayî beşî Kurdi le Leningrad karêki zori kirdî we le pênav bojandînewey mirat û mêjûy, edebî û zîmanî kurdiva. Hêv wek aşîkîraye ke çapkirdni Mem û Zîn, Şerefname, çenden kitêbî tir be zîmanî rûsî ber hemî ewena, cigelewey amede kirdni deha lêkolînewe derbarey zîman û mêjûy Kurd çapkirdni giramatiki Kurdi û ferhengî Kurdi - Rusî le salani çûda. Em beşê jîmareyik kurdnasi le Irak amede kird le jêr çaw dêrî Prof. Kurdoev. Êstaş diway dehe sal xo mandu kirdin le diway wişe geran.

Prof. Kurdo û diktore zarê diyaryêki qışengyan pêşkeş. Xwêndewari Kurd kirdiwe. Ferhenî Kurdi-Rûsî e, be zarawî sorani. Bêguman nûserani ferheng sudyan le le Kurdani hendevan biniwe her wek xoyan le pêşekida basi deken. (lapere 14)

Nuseran ferhengekeyan bem core pêşkeş xwêner deken.

Eme yekem ferhengi Kurdi-Rusi qe le wîlati ême û henderan, ke le lêksiki zarawî soranî dandrabit. Em ferhenge nêzîkey 25 hezar wişey zîmanî edebî Kurdi têda tomor kirawe, qewarey firewani ferheng lewedaye, ke hemû core lêksiki girtotewe le hunerî û zanyarî û ramyarî û komelayetî. (lapere 13)

Hiç gumani têda niye ke, em ferhenge, karêki gelek be nîrxû bê hewtaye le mûjûy ferhengi Kurdîda, lapareyêki niwê tomar dekat le xebatî zanayari Kurd le wîlati Sovîetda. Ferhengeke zor sud bexşe bo hemû kurdêk, le taybetî bo eweney zîmanî Rusî dexwênin. Le herman katiş da, yarmetiderêki zav başe bo Kurdanî Sovîet, le rêgay em ferhenge nasyawî peyda deken le gel zarawî soranî û ferhengi zaraweyan dewlemend deken le wişey resenî zîmanî adebîman.

Be ray mîn, pêwîst bo nawî ferheng neben bo Kurdî soranî, belîku her bînûsîn. Kurdî xwariya bakûr, le kateî xwêyde her em rayem nûşiwe le nameyek bo dezgay çapemani-zîmanî Rusî- mîniş lew bîrwayem wek nuseran le pêekîda denûsîn yekem kari zanyari wa gewre bê kemû kurtî nebit.

Nuseran denûsîn : " Renge em ferhenge bem coreyê êsta û weka ye kemîn taqî kirdinewe bê kem û kuri nebêt, belam seretay e binaxdang karêki zanyari gewreye û pratîkyen le ber dem Kurdnasanda û rêgayan le xoş dekat." (lapere 14)

Be ray mîn kema kuri ferheng lem sê xalade kodebinewe:

1 - Heley çapî, eweş degerêtewe ser nazanîni kirêkaranî çap zîmanî Kurdî û kem terxemî le berawird karîda.

2 - Tomar dirdînî jimareyk le wişey bêgane, bê ewey dest nişan bîkrên ke kurdînin. Be Kurdî le qelem dirawîn le ferhengda.

3 - Le her tipêkde, jimareyk wişey dest kar heye ke naçne hêw zarawî soranî her çende le ser binaxey rêzmani Kurdî da taşrawîn.

Bê guman em karey Prf. Kurdo û diktore zarê Cêgay Şanazî hemu geli kurde û şwêni taybetî heye le mêjûy ferhengi kurdîda û kurd nasanî Sovîeta. Nusaranîşi cêgay rêzu şanazî.

Dr. C. Heyderî

31.05.83 Stockholm

Ser Bûyina NAZIM HİKMET ra 80 Sal Derbaz Bûn

Isal pêra lî ser bûyina helbestvanê Tirk Nazım Hikmet ra 81 sal der baz bûn, çawa tê zanin helbestvanê nav û deng dî sala 1902'an da hat dinyayê û dî sala 1963'an da çû ser heqîya xwe, tırba wi niha jî lî baja rê Moskove.

Jî ber tîjikırina 81 saliya xwe, Nazım Hikmet lî gelek welatan bî pêk anina pîr civin û şahiyar va hat pîrozkırin. Dî hemû van karan da, lî ser meznaya Nazım, hunermendiya wi û dinênasiya wi hat seknandin, jî helbestên wi gelek beş (keri)hatın xwendin.

Jî van şahiyar yek jî, dî roja 13.2.1983'an da lî bajarê Stockholmê pêk hat. Vê şahiyê bî baweriya "AŞİTİ, PIŞTIGIRTİ Û BIRATİ" yê va destpêkır û lî ser helbestvanê Tirk Nazım Hikmet û ser helbestvanê Yuwanan Yannis Ritsos gotar û helbest hatın xwendin. Şev bî xwe bî navê van herdu, helbestvanên mezin hatıbû amadekırın Çawa tê zanin, helbestvan Yannis Ritsos jî, wek Nazım Hikmet gelek salan dî girtigehê da maye, diji faşizmê stûyê xwe xar nekırıye. Wi lî ser azadiyê, gelek helbestên bî şewat û xweşik nivisiye.

Wek destên diya mın
dilketiya mın
wek destên jiyinê.
Bırayê mın
bı xwe jı, we
tu wext ez tenê ne hiştım.
We ez tenê bernedam
ne welatê mın
ne jı, milletê mın.
Hûn, me û yên me, hez dıkın
ez zanım.
Çawa ez, we û yên we hez dıkım.
Jı ber vê yekê
Jı we ra zor spas
we spas dıkım bırano.
Bırano,
ez naxwazım bımrım.
Lê, mın bıkujın
disa, ezê lı ber serê we
bımınım û bajom jiyına xwe.

.....
.....

ZANÎNGEHA KURDÎ

Lî Parisê Vebû

Dî meha Sibatê da, lî paytextê Fransa Parisê, bî pêşengiya hin dirokzan, nivîskar û ronakbirên Kurd, instituyeke Kurdi vebû. Lî pişt damezrandina vê instituyê, wezirê çandî yê Fransê ji hebû. Bî vebûna instituyê, şabûneke mezin dî nav Kurda da peyda bû.

Endamên instituyê, belavokek derxistin. Dî vê belavokê da armancên instituyê tên diyarkirin û lî hemû welathizên Kurd bang tê kirin, weki ew piştgiya instituyê bikin. Xebatên lî pêşiya instituyê bî kurti, van çar warên handa wê bête meşandin:

- Xebat ji bo nêzikbûna zaravên Kurdi (Kurmanci, Sorani û Zazaki)

- Çapkirina ferhengên Kurmanci - Kurmanci û Kurmanci - zimanê biyani.

- Çapkirina pirtûkên Kurdi yê e debî û diroki, ji bo zarokên Kurda.

- Çapkirina pirtûkên helbestvanên Kurd û derxistina kovareke çandî.

Beriya damezrandina instituyê şe veke çandî hate çêkirin. Dî şevê da mamostayê mezin Cigerxwin axiftinek çêkir. Rejisorê Kurd Yılmaz GÜNEY, hozan Şivan, koma folklorê KOMKAR, koma ZOZAN û gelek sinetkarên bî nav û deng beşdar bûn.

Xebatên ku instituyê daye pêşiya xwe, xebatên pîr hêja û girîngin. Pê ewiste, hemû Kurdên welatparêz, lî dervayî welat, xebatên ji bo çanda gelê me, piçûk nebinin, bî çavekî mezin lê binhêrin û piştgiyê bikin. Bî vebûna instituyê, dijmin gelek acîz bû. Lê gelê Kurd pê şabû. Em serfiraziya wê dixwazin.

INSTITUT KURDE DE PARIS

«Kurdistan»

22 APRIL 1898

*Ex ji hezar tanki û ji hezar leg
keri natirsim, lê gotareke rojnamekê
min ditirsine.*

NÆLIYN BONEBERT

Diroka her kovar û rojnamên ge-
leki, bî xurti, bî tehreki diyalecti
bî diroka wî geli va hatiye girêdan.
Rewşa gel, bandura xwe yekser lî ser
derçûna, pêşketina kovar û rojnaman
nişan dide. Dî tevgera rîzgari û aza
diya gelê kurd da, mirov dikare bî
hêsani bêje, weki kovar û rojnamên
kurdi roleke mezin dilizin û nikarin
ji vê tevgerê cuda bibin.

Rojnama "Kurdistan" ji bî jiyina
gelê kurd va hatiye girêdan û bi pey
dabûna giyanê (ruhê) welatpareziyê
dî nav kurdan, çawa tê zanin dî des-
pêka sedsaliya 20'an da yekten bî-
lind û tuj bû. Rojnama "Kurdistan" dî
demeke wusan da der çû. Ev rojnema
22 meha Aprilê, dî sala 1898 lî pay-
textê Mısırê, Kahirê hat çap kirin.
Xudaqên rojname Mithad Beg û Ebdel
Rehman Beg bûn.

Kurdistan hertim lî ciheki der-
nediket, jî ber sedemên taybeti û gi-
ring cihê çapkirina wê dihate guhar-
tin, hejmarên 1-5 Kahire, 6-19 Cînevê,
20-23 careke dî nî Kahirê, 24
lî London, 25-29 lî Folkstonê, 30-31
careke dî nî Cînevê hatin weşandin.

Rojnama Kurdistan, rojnema yeke-
mine dî diroka kovar û rojnameyên
kurdi da.

Jî ber vê yekê kurdzan(kurdolog)
Dr.Meruf Xeznedar, dî rojnema "Al-
Xeaxi" da lî ser derçûna rojnema Kur-
distan gotarek nivisi û têda diyar
dike ku: "Roj 22'ê Aprilê pêviste
bibe cejneke rasti, jî rojneme û ko-
varên kurdi ra".

Dr.Mistefa Resol dî pirtuka xwe,

ya bî "Lî ser rojneme û kovarên Kur-
di" dî sala 1973'an da dinivise: "Ev
rojname bî zîmanê kurmançiya bakur
(zaravê hêla Botanê) hatiye çap kir-
rîn. Rojneme bî çar rûpelen û dû
hefta çarekê derketiyê. Tipên wê bî
erebi û şeweyeki farisi bû, jî hejma

ra sîsiyan da gotarên bî zîmanê tir-
ki ji têda hatin weşandin..."

Giringiya vê rojname nebes, roj-
nema kurdiye yekemine. Ew rojnameke
rêzani û diroki bû. Rojneme jî ber
hêsaniya nivisandina bir-baweriyân û
analizan hatibû naskirin.

Dî hejmara yekemin da Mithad Beg
bî her awayî berxwe daye û bangî (ga-
zi) gelê kurd kiriyê ku, zarokên xwe

bışının dıbıstana. Lı derwayi welat, jı bo wergirtına zanistiyê, rojnemê da hatiye nıvisandın ku: "Em hertım, jı alikariya we ra amadene". Mıthat Begê, gelê kurd ne tenê bı gıyanê nıştımanperweriyê va dıxwaze gel perwerde bıke. Daxwazên wi jı gel pırtır bûn û dı hejmara sısiyan da nıvisiye: "Mırov çiqas welatê xwe hez bıke, disa jı ber nezaniyê ew nıkare jı welatê xwe ra qencikê bıke". Rojnema Kurdistan qet (tu) rêxıstıneke rêzani (politik) va nehatıbû girêdan, bo vê yekê, dı nav kurdan da û lı Kurdistanê baş belav dıbû.

Wek hozanê Merdınê, Eli Husin Emedi, jı rojnemê ra name dışandın û gelek nameyên dın jı, jı Diyarbekırê jêra dıhatın şandın.

Rojnema Kurdistan, bı xurti lı dıji zordesti û ledanên padşah Abdul hemid radiwesti. Abdulhemit dı navbera Kurdan û Ermeniyen da hertım agır gur dıkir û xêra wan ne dıxwast. Rojnema Kurdistan, lı ser rupelên xwe da diyar kırıye ku: "Ermeni û Kurd bıradereên hevın, Abdulhamid tenê dıj mınê meyi raste, eger em ermeniyen bila sebep bıkujın, rojekê bê, ku mı leteki dınê wê bê me bıkuje".

Rojnema Kurdistan, jı aliyê dın, lı dıji "Alayên Hemidiyê" yên ku bı pêşneyera Zeki paşa hatıbûn sazıkrın bı xurti kar dıkir û dınavisi: "Pêviste Ermeni û Kurd bı hevra lı dıji zordestiya Sultan Abdul Hemid rawestın".

Rojnema Kurdistan, wusan jı rojnemeke wêjeyi (edebi, literaturi)bû. Têda efrandinên Seyda Ahmedê Xanê, Hecı Qadır Koyi dıhatın weşandın. Dısa dı warê pêşketına zımanê kurdi û wêjeyê wi da, rojnemê roleke pır mezin listiye. Dr. Fuat Kemal lı ser vê rojnemê, dı vi wari da diyar dıke ku "Zımanê kurdi heta dawiya sedsaliya 19'an zımanê peyvandinê û helbestan bû, jı ber vê yekê jı, derketına rojnema Kurdistan dı sala 1898'an da dı nav diroka zıman û wêjeyê kurdi da ciheki gırng gırt".

Ez dı vê gotara bıçuk da dıxwazım ku, em hemû bı hevra cejna "Kovar û Rojnemeyên Kurdi" pıroz bıkın û em gotınên zane dı Maruf Xeznedar ber guhên xwe ra derbaz nekın. Em dıbinın ku, ev kêmasıka mezıne, ku rojneme -kovarên me her sal pırozbayıya cejna xwe nakın. Em hêvidarın ku emê jı rojekê jı rojan vê şaşiyê bıbinın û hın tıştan fêr bıbın.

KURDOX

N.AZAD

Firnado wê rabe ser piyan

Derinin destmalên xwe heriri
Bihêlın kincên xwe heznîtiyê
Nestirên kılamên şina
Jı rojê dılopek çik qetya
Deştên Guatemalayê şe dıke
Dıgere qunc bı qunc
Dıkele Meksika, keskên havinê
l1 xwe dıkın
Deştên El-Salvador û kulilkên sor
Binê belav dıkın
Çal -kort azad dıbın, rê azad dıbın
Binhêr, jı nû va tê dınê Nikaragua
Nexeyidi dayê, jı bir dıkım qet
Te û welatê te
Binhêr, mın xeberên xwerê
gihandın hev
Dıpêçın destên bırindar
Nava Emerikê zıraw
Binhêr, l1 paş turê tije ax
Tıvinga Fernando kılama dıstirê
Gabriel billurê lêdıxe

Rûniştiye l1 ser çoka Ernesto
Tariyê dıqelêşe
Jı wan jı hıız bıke bı çend mın
Binhêr, dı tılya fernando da,
gustil heye
Binhêr, dı mabêyna mırın
û Gabfiel da çı heye
Zıqaq bırindarın, rê bırindarın,
xani bırindarın
Tıving tıji gulle ne
Mirov l1 pê, eniya xwe dane dıjımın
kılama dıstirên
Jı welatê xwe çıqas hızdıkın
ev Latin Emerikê
Mina me xwina wan jı sor e
Dıjımınê wan jı pır nêzike
Xençerên xwe tuj kırıne
Xılçı xwinê dıkın
Lê belê, ew yarı kuştınê ninın
Ku, welatê wan jı wan ra bihêlın
Firnado wê rabe ser piya
Mina Gabriel pıfi billurê bıke.

Xelatên Aştiya Cihanê Bı Navê LENİN

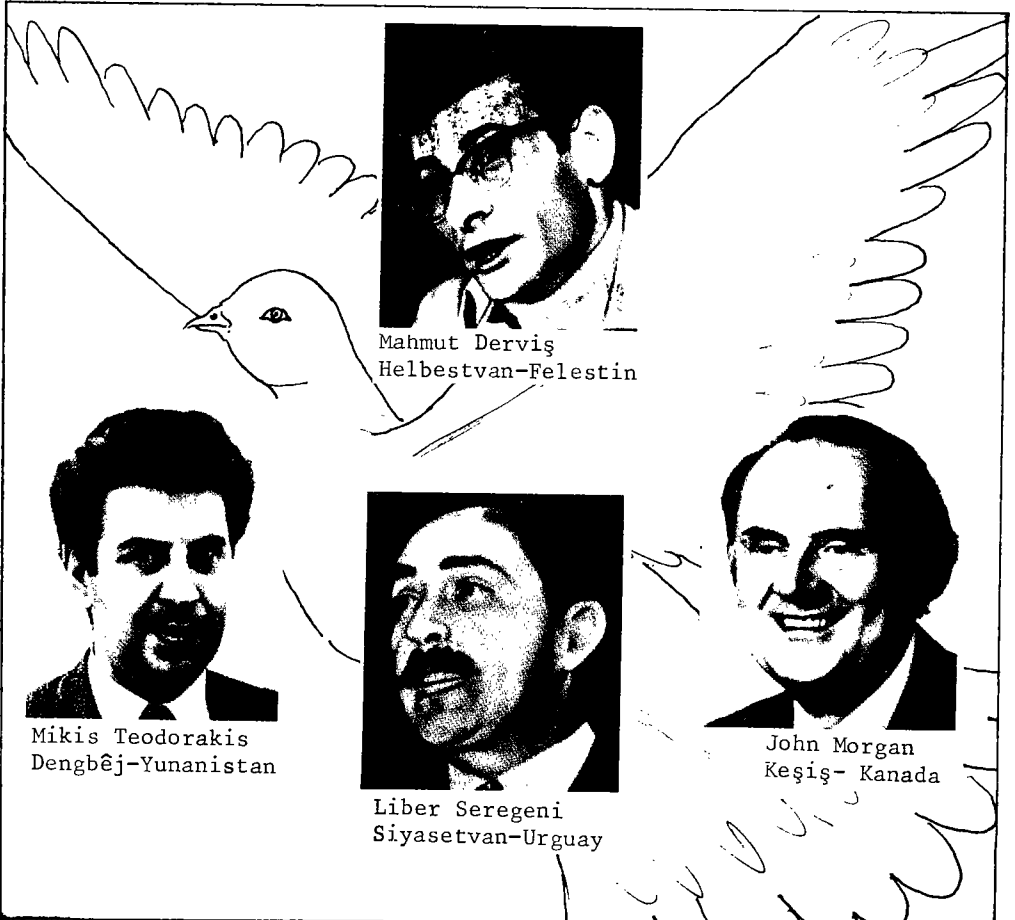
Dı warê " Jı bo xurtkırına aştıyê navbera mîletan da" xelatên bı navê LENİN, vê carê jı ber kar-xebatên xwe, jı van kesên jêrin ra hat dayinê:

- John Morgan, Keşîş - Kanada
- Liber Seregeni, Siyasetvan -Ur guay
- Mikis Teodorakis -Dengbêj, kom pozitor -Yunanistan
- Mahmut Derwiş, Helbestvan - Fe lestin.

Ev xelatana çawa tê zanin, çend sala carê tê dayinê, xelatên aştıyê bı navê LENİN, vê carê, jı bo salên

1980-1982 hatin diyarkırın. Dı nav çar kesen da çawa tê zanin, Mahmut Derwiş lı ser Kurdan helbesteki pır xweş nivisiye, dı keriki vi helbesti da, tê gotın ku:

Milletê mın
 Namert êrişî diroka mırovıtayê dıkın
 Bı navê Erebtıyê qetıl helal bûye
 Çarixên piyê te, lı ser te
 zordestiyê dajon
 Tu avıtine nav gemara çaxi
 Heyfe ku dem jı demê
 nayê veqatandın
 Bı navê Erebtıyê êrişê dıbıne
 ser çemên DICLE-FIRAT

Hejmara Diwanên CIGERXWÎN

Gihîste Heftan

DÎWANEKE NÛ

HÊVÎ

Diwana helbestvanê mezîn- Cigerxwin ya bî navê "HEVÎ" dî nav weşanên 'ROJA NÛ' der çû. Ev diwana Cigerxwin ya heftemîn û ya dawîye. Bî vi tehrî hejmara diwanên mamoste gihîste 7'an. Bî rastî ev efrandinên hêja, jî bo çand, hunermendi û jî bo edebiyata Kurdi bû definekê. Diwanên Cigerxwin dî nav gelek salan da, jî destê kurdan neketin û dî nav Kurdan da belav bûn. Çawa lî jêr jî xuya dibe ku, pîraniya diwanên Cigerxwin, paşî hatina wiye Swêdê, lî Stockholmê hatin çapkîrîn:

- 1) - DÎWANA YEKAN, 1945 - ŞAM
- 2) - SEWRA AZADÎ, 1954 - ŞAM
- 3) - KÎME EZ, 1973 - BEYRUT
- 4) - RONAK, 1980 - STOCKHOLM
- 5) - ZEND-AVISTA, 1981 - STOCKHOLM
- 6) - ŞEFAQ, 1982 - STOCKHOLM
- 7) - HÊVÎ, 1983 - STOCKHOLM

Diwana dawîn "HÊVÎ" bî 200 rûpelî pêk hatiye û têda jî hev xweştir pîr helbestan ci girtiye. Jî bo vê diwanê folklorist û zaneyê jêhati Ordixanê Celil jî pêşgotînek nivîsiye. Dî keriki (beş) pêşgotîna xwe da Ordixanê Celil dibêje ku: " *Têma welêt, têma Kurd ûKurdîstanê, têma şorîşê, serxwebûna gelê me, pîrsa xwendin û pêşketinê, neyariyê û bêbextiya dijminê gel (dijminê der û hundar), pîrsa dostiya û biratiya hemû gelên cînar û têma internasyonalizmê Cigerxwin her dem dîke bînyata helbestên xwe. Eve meznaya Cigerxwin û bir-baweriyê wi*".

Dî nav 80 salên xwe da Cigerxwin hertîm nivîsi û jî bo azadî, pêşketin û serfiraziya gelê Kurd tu west vala nema. Dî warê bîlînbûna agirê a zadiyê, dî nav Kurdan da, Cigerxwin roleke pîr mezîn list û keda wi, dî vê rê da pîr derbaz bû. Ev niha jî dînivîse û agirê şoreşê gur dîke.

CIGERXWÎN

HÊVÎ

DÎWANA 7'A

YAR GOVENDÊ

Allegretto

Yar go - ven - dê lê. yar go - ven - dê.

Ez h'ey - ra - na lê, ba - zi - nê zen - dê.

Yar govendê lê, yar govendê,¹⁾
 Ez h'eyrana lê, bazinê zendê.
 K'erba t'eva hatime bendê.
 Govend geŕya lê, xet ber xete,
 Sergovendî lê. qîz û met'e.
 Govend geŕya lê, sûk ber sûke,
 Sergovendî lê. qîz û bûke,
 Yar govendê lê, yar govendê.